

Araştırma Makalesi

İklim Değişikliğinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yetkisi: Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre Kararı

Firdes Şeyda KAHRAMAN

Çankırı Karatekin Üniversitesi

fkahraman@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6169-9420

Öz

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre kararı insan haklarının korunması açısından emsal niteliğinde olup Mahkeme iklim değişikliğinin ciddi etkilerine karşı devletin koruma yükümlülüğünü, tüm Avrupa Konseyi üye devletlerinin vatandaşları bakımından yeni bir hak olarak tanımıştır. Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin iklimin korunması konusundaki pozitif yükümlülüklerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşları tarafından iklim kriziyle ilgili insan haklarının yargı yoluyla uygulanması açısından da kararın etkileri geniş kapsamlıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde çevre hakkı açıkça yer almasa da çevrenin korunması Sözleşme çerçevesinde yorumlanmaktadır. Mahkeme, iklim değişikliği davalarında dava ehliyeti ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yaşam hakkını düzenleyen 2. ve özel ve aile hayatına saygı hakkını düzenleyen 8. maddelerinin bu tür davalara nasıl uygulanacağına ilişkin yeni ilkeler belirlemiştir. Kararın başlıca sonucu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinin, bireylerin iklim değişikliğinin ciddi olumsuz etkilerinden devlet tarafından etkili bir şekilde korunma hakkını içerdiğidir. Bu çalışmada Mahkeme'nin iklim değişikliği ile ilgili olarak geliştirdiği yeni metodolojik yaklaşım incelenmektedir. Amaç, Mahkeme'nin yaklaşımının özellikle çevre hukukuna ilişkin içtihatlarıyla karşılaştırıldığında, benzersizliğini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: İklim değişikliği, insan hakları, İsviçre, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
JEL Sınıflandırma Kodları: K33, K38

Climate Change and The Jurisdiction of The European Court of Human Rights: Judgement of Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others V. Switzerland¹

Abstract

The European Court of Human Rights' Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland judgement is a landmark ruling in terms of the protection of human rights, as the court recognized the state's obligation to protect against the serious effects of climate change as a new human right for all citizens of European Council member states. The judgement has far-reaching implications not only for the positive obligations of Council of Europe member states regarding climate protection but also for the judicial enforcement of human rights related to the climate crisis by non-governmental organizations. Although the right to a healthy environment is not explicitly enshrined in the European Convention on Human Rights, the protection of the environment is interpreted within the framework of the Convention. The Court has established new principles regarding standing in climate change cases and how Articles 2 and 8 of the European Convention on Human Rights apply to such cases. The main outcome of the judgement is that Article 8 of the European Convention on Human Rights includes the right of individuals to be effectively protected by the state from the serious adverse effects of climate change. The Court's new methodological approach to climate change is examined. The aim is to highlight the uniqueness of the Court's approach, particularly when compared to its case law on environmental law.

Keywords: Climate change, human rights, Switzerland, European Court of Human Rights
JEL Classification Codes: K33, K38

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 23.07.2025 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 23.09.2025

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Kahraman, F. Ş. (2025). İklim değişikliğinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yetkisi: Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve diğerleri/İsviçre kararı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 1017-1060. doi: 10.18074/ckuibfd.1748926

1. Giriş

Dünya çapında hükümetler, şirketler ve bireyler aleyhine açılmış yüzlerce iklim davası mahkemelerde görülmektedir (Climate Change Litigation Databases). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 9 Nisan 2024 tarihinde bireyler ve bir çevre derneğinin, yanı sıra davalı hükümetlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) güvence altına alınan haklarını ihlal eden yetersiz iklim politikaları izlediğini iddia ettiği toplamda üç² iklim davasını ele almıştır. Dava konularının örtüşmesi nedeniyle tek bir günde karara bağlanan üç farklı davada AİHM Büyük Dairesi, devletlerin vatandaşlarını iklim değişikliğinin etkilerinden korumakla yükümlü olup olmadığını incelemiştir (Tigre and Bönnemann, 2024; Lawne, Grimes and Kenny, 2024). Carême/Fransa (Carême v. France, ECtHR, 2024) ve Duarte Agostinho ve Diğerleri/Portekiz ve diğer 32 (Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others, ECtHR, 2024) iklim davalarında AİHM, sırasıyla mağduriyet bulunmaması ve iç hukuk yollarının tüketilmemesi yönündeki usuli gerekçelerle başvuranların şikâyetlerinin kabul edilemezliği nedeniyle davayı esastan incelememiştir (Khatib ve Linders, 2024; Arntz and Krommendijk, 2024). Verein Klimaseniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre kararı (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2024), AİHM'in kabul edilebilir bulduğu tek karar olup diğer iki davada da kullanılan birçok argümanı içermektedir (Heri, 2025; Buyse ve Istrefi, 2024). İklim değişikliğinin ele alındığı söz konusu dava, çeşitli nedenlerle üç dava arasında en etkili olanıdır (Sanchez, 2024).

İsviçre'de yaşayan, ortalama yaşı 70 yaşın üzerinde olan 2.000'in üzerinde (Olsson, 2023) İsviçreli kadını temsil eden (Bharadwaj, 2024) iklim değişikliğiyle mücadele etmek amacıyla kurulan ve küresel ısınmanın sağlık ve yaşam koşulları üzerindeki etkilerinden endişe duyan (Climate Change Litigation..., 2024) İsviçre hukukuna tabi bir sivil toplum örgütü olan İsviçreli kadınlardan oluşan bir dernek olan Verein KlimaSeniorinnen Schweiz (Senior Women for Climate Protection Association) (KlimaSeniorinnen derneği) ile derneğin üyesi olan dört yaşlı İsviçre vatandaşı kadın tarafından (Amirfar, Blake, Reid and Rowe, 2024), 25 Kasım 2016 tarihinde İsviçre Federal Çevre, Ulaştırma, Enerji ve İletişim Bakanlığı (*The Federal Department of the Environment, Transport, Energy and Communications/DETEC*), Federal Çevre Ofisi (Federal Office for the Environment/FOEN) ve Federal Enerji Ofisi'ne (Federal Office of Energy/SFOE) başvuruda bulunarak, hükümetlerinin uyguladığı iklim koruma politikasının zayıf olduğunu belirtmişlerdir (Verein

² Duarte Agostinho/Portekiz davasında altı Portekizli genç, AİHS'e taraf olan 33 devletin, ülkelerinin sera gazı emisyonlarını azaltmak amacıyla yeterli önlemleri almayarak haklarını ihlal ettiğini iddia etmiştir. AİHM, belirtilen itirazı, devletlerin ülkeleri dışındaki kişilere karşı kabul edilemez derecede geniş yükümlülükleri olduğunu kabul etmesini gerektireceğinden kabul edilemez bulmuştur. Carême/Fransa, Fransız kasabası Grande-Synthe'nin eski belediye başkanı da benzer şekilde, Fransız hükümetinin iklim değişikliği konusunda yeterli önlem almamasının korunan haklarını ihlal ettiğini iddia etmiştir. AİHM, Carême'nin daha sonra Fransa'dan taşındığından artık mağdur statüsüne sahip olmadığına karar vermiştir.

KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.22). Başvuranlar, iklim kriziyle daha da kötüleşen sıcak dalgalarının sağlıklarını tehdit ettiğini, devletin sera gazı (GHG) emisyonlarını azaltmak amacıyla yeterince önlem almadığını ("The Grand Chamber of the European Court...", 2024), küresel ısınmayı yeterince azaltmamasının sağlık ve yaşam haklarını ihlal ettiğini ve onları sıcak dalgaları sırasında ölüm riskine maruz bıraktığını iddia etmişlerdir (Fernandez, 2024, s.37). Başvuranlara göre yaşlılar iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha savunmasızdır ve uyum sağlama yetenekleri daha zayıftır. Bu nedenle, sera gazı emisyonlarının azaltılması amacıyla devletler kendi yetkileri dâhilinde gerekli tüm yasal ve idari tedbirleri almak ve uygulamakla yükümlüdür (Pindham, 2024). KlimaSeniorinnen derneği, ayrıca Birleşmiş Milletler (BM) iklim müzakereleriyle, özellikle de 2015 Paris Antlaşması (Paris Agreement, 2015) kapsamındaki uluslararası taahhütlerini yeterince uygulamadığını iddia etmiştir (Fernandez, 2024, s.37).

Başvuranlar daha güçlü bir iklim mevzuatının uygulanması da dâhil olmak üzere İsviçre devleti yetkililerinin önlemlerini arttırması amacıyla baskı yaparak bu önlemleri arttırılmaması halinde İsviçre'nin 2015 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı tarafından belirlenen (Olsson, 2023, s.36) 2030 iklim hedefine ulaşamayacağını belirtmiştir. Talep, İsviçre Federal İdari Usul Kanununun 25. maddesinin (a) paragrafına ve AİHS'in 6 ve 13. maddelerine dayandırılmıştır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, ECtHR, 2024, para.22). Başvuranların dava ehliyetinin bulunmadığı gerekçesiyle, dernek ve dört kişinin 25 Kasım 2016 tarihli başvurusu, DETEC tarafından 25 Nisan 2017 tarihinde reddedilmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.28). DETEC, başvuranların talebinin dayandığı Federal İdari Usul Kanununda belirtilen 25. maddenin (a) paragrafı uyarınca, başvuru sahiplerinin hakları açısından bireysel olarak etkilenmediklerini ve mağdur olarak kabul edilemeyeceklerini gerekçe göstererek talebi reddetmiştir (Olsson, 2023, s.36). DETEC, başvuranların çevrelerindeki yerel bir azaltmadan ziyade daha küresel bir sera gazı emisyonlarının azaltılmasını ve başvuranların önlemlerin uygulanmasını kamu yararına amaçladıklarını değerlendirmiştir ve talebi yetkisizlik gerekçesiyle reddetmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.30). DETEC'in başvuru sahiplerinin talebini reddetmesi, 26 Mayıs 2017 tarihinde İsviçre Federal İdare Mahkemesi'nde temyiz edilmiştir. Söz konusu Mahkeme, davayı 27 Kasım 2018 tarihinde reddederek, başvuru sahiplerinin iklim etkilerinden genel halk kadar fazla etkilenmediğini ve taleplerinin bir *actio popularis* olduğunu belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.42).

Başvuranlar, 5 Mayıs 2020 tarihinde reddedilen Federal İdare Mahkemesi'nin kararını 21 Ocak 2019 tarihinde Federal Yüksek Mahkeme'de temyiz etmişler ve temyiz, İsviçre Anayasasının çeşitli maddelerine ve AİHS'in 2, 6, 8, 13 ve 34. maddelerine dayandırılmıştır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland,

ECtHR, 2024, para.43). Federal İdare Mahkemesi, 75 yaşın üzerindeki kadınların iklim değişikliğinden etkilenen tek nüfus grubu olmadığı gerekçesiyle başvuruların temyizini reddetmiştir. İsviçre Federal Mahkemesi, başvuruların 2. ve 8. maddelerdeki hakları açısından iddia edilen eksikliklerden, yukarıda belirtilen Federal Kanunun 25. maddesinin (a) paragrafı bağlamında korunmaya değer bir menfaatin varlığını iddia etmek üzere yeterince etkilenmedikleri gerekçesiyle temyizi reddetmiştir (Olsson, 2023, s.36). Özetle, Federal İdare Mahkemesi ve Federal Yüksek Mahkemesi'ne yapılan itirazlar, başvuruların haklarının iklim değişikliğinden diğer nüfus gruplarından farklı bir şekilde yeterince ve doğrudan etkilendiğinin kanıtlanamadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (European Court of Human Rights Delivers..., 2024). Başvuranlar, özellikle iklim değişikliğinin insan haklarına yönelik en büyük tehditlerden biri olması nedeniyle, davalarının yerel mahkemeler tarafından reddedilmesinden memnun olmadıklarından (Fernandez, 2024, s.39) 26 Kasım 2020 tarihinde AİHM'e başvuruda bulunmuştur (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.1 ve 4).

AİHM'de davacıların ileri sürdüğü iddialar arasında davacı olan KlimaSeniorinnen derneğinin yanı sıra bireysel davacıların da davaya katılma ehliyetine sahip olduğu, İsviçre Federal Yüksek Mahkemesi'nin 6. madde uyarınca adil yargılanma hakkını ihlal ederek davayı keyfi gerekçelerle reddetmesi, İsviçre mahkemelerinin 13. maddede yer alan etkili başvuru hakkını ihlal ederek şikâyetlerin içeriğini ele almamasının (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland (ECtHR), Climate Case Chart; Arntz ve Jasper Krommendijk, 2024) yanı sıra iklim değişikliğinin neden olduğu sıcak dalgalarının yaşlı kadınlar bakımından özel sağlık riskleri oluşturduğu ve bu durumun, kişisel özerkliği ve onurlu bir şekilde yaşlanma hakkını da içeren 2. madde ile özel ve aile hayatına saygı hakkını içeren 8. maddeye aykırı olduğu yönündedir ("European Court of Human Rights," Climate Case Chart; "Switzerland: Failing to Comply with European Court's Ruling...", 2024; Heri., 2025, s.4). Başvuranlar ayrıca, İsviçre makamlarının bu risklerin farkında olmasına rağmen, Paris Antlaşması'nın 1,5°C sınırına ulaşmak üzere gerekli önlemleri almadığını ve 2030 ve 2050 iklim hedeflerine ulaşmada bağlayıcı hedefler belirlemediğini iddia etmişlerdir (Çakan, 2025, ss.203-204; Amirfar, Blake, Reid and Rowe, 2024). Diğer bir deyişle, başvuruların iddiaları İsviçre'nin emisyon azaltma hedefleri de dahil olmak üzere iklim değişikliğinin etkilerini yeterince ele alan bir düzenleyici çerçeve uygulamayarak AİHS'in yaşam hakkının düzenlendiği 2. maddesi ve özel ve aile hayatına saygı hakkının düzenlendiği 8. maddesinin hükümlerinin ihlal edildiği şeklinde özetlenebilir.

AİHM'in Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre davasında verdiği nihai karar 9 Nisan 2024 tarihinde açıklanmış ve AİHM iklim değişikliğinin "*zamanımızın en acil sorunlarından biri*" (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.410) olduğunu ve insan haklarına tehdit oluşturduğunu tespit etmiş (Arntz and Jasper Krommendijk, 2024) ve başvuruların AİHS'e göre haklarının ihlal edildiğine karar vermiştir (Verein KlimaSeniorinnen

Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.574 ve 640). AİHM, İsviçre hükümetinin iklim değişikliğiyle mücadelede yetersiz çabaları ve harekete geçmemesinin davacıların insan haklarını ihlal ettiğine hükmetmesi ve böylece Avrupa’da ilk kez iklim değişikliği ile insan hakları yükümlülükleri arasında bir bağlantı kurulması (Allen and Drury, 2024) kararın emsal niteliğinde olarak belirtilmesi ile sonuçlanmıştır (Bharadwaj, 2024; Botsford, 2024).

İklim davalarında temel sorunlardan biri, davacı sıfatının tanınmasıdır. Bu nedenle, ilk bölümde bireylere ve derneklere mağdur statüsü veya davacı sıfatının tanınması ve ayrıca iklim değişikliğinin bireyler üzerindeki etkisine değinilmektedir. İkinci bölümde, AİHS’te düzenlenen temel hükümlerin uygulanabilirliğinin ele alınmasının ardından son bölümde, ulusal ve uluslararası yargı kararlarında iklim değişikliği davalarına ilişkin içtihata genel kapsamda yer verilmektedir.

2. İklim Değişikliği ve Başvuranların Dava Ehliyeti

2.1. İklim Değişikliğinin Bireyler Üzerindeki Etkisi

Küresel ısınma ve iklim değişikliği günümüzde yaşamın bir gerçeği haline gelmiştir. İklim değişikliği, insan haklarının tümünü etkilemektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi, çölleşme, ani hava olayları ve biyolojik çeşitliliğin yok olması gibi etkiler, yaşam hakkının yanı sıra gıda, su ve sağlık haklarını da tehdit etmektedir (Sancakdar, 2023, s.116; Tzevelekos ve Dzehtsiarou, 2022, s.1; Olsson, 2023, s.1). 2023 yılı itibariyle, insan faaliyetlerinin kesin olarak neden olduğu sıcaklık artışı 1,1°C olarak tahmin edilmektedir ve etkileri küresel olarak hissedilmeye başlanmıştır. İklim değişikliğinin 21. yüzyılda insan haklarına yönelik en büyük tehdit olabileceği belirtilmektedir (Fırat, 2023, s.89). Avrupa’da yaşanan etkiler, kıtadaki insanların yaşamlarını ve sağlıklarını tehdit etmekte ve var olan etkilerin daha da kötüleşmesi beklenmektedir (Örvall, 2023, s.8).

Küresel ısınmanın 2°C’yi aşması durumunda, Avrupa nüfusunun yarısından fazlası çok yüksek ısı stresi riski altında olacaktır. Sıcak dalgaları nedeniyle ortalama ölüm sayısı her yıl 2700 olup 2003 yılında şiddetli bir sıcak dalgasının 70.000 kişinin ölümüne yol açtığı belirtilmektedir (Örvall, 2023, s.38). Avrupa’da artan kentleşme hesaba katılmadan ve başka bir uyum önlemi alınmadığı varsayıldığında, bu sayının ısınma 1,5°C’de durduğu takdirde yılda 30.000’e, 2°C’ye çıkması durumunda ise yılda 50.000’e çıkması beklenmektedir. Yaşlılar, çocuklar ve hamile kadınlar gibi belirli gruplar aşırı sıcaklığın etkilerine karşı özellikle savunmasızdır (Örvall, 2023, s.39). Yaşlıların savunmasızlığı, yaş ayrımcılığı, yoksulluk, hareket zorlukları ve sosyal izolasyon riskleriyle daha da artmakta ve iklimle ilgili acil durumlarda yaralanma veya ölüm riskine daha fazla maruz kalmalarına neden olmaktadır (OHCHR, 2021, para.8 ve 11).

Sera gazlarının atmosferdeki yoğunluğunun artması neticesinde yeryüzünden yansıyan ışınların atmosferde hapsolması sera benzeri bir ortama neden olarak aşırı

ısınmayı ortaya çıkarmaktadır (Ünal, 2024, s.176). Sera gazı emisyonları iklimi doğrudan etkilemektedir. Ayrıca, CO₂ gibi bazı sera gazları uzun süreli etkiye sahiptir. İsviçre Federal Çevre Ofisi verilerine göre İsviçre’de sera gazı emisyonları kişi başına yıllık 13 ton CO₂’dir ve bu nedenle dünyanın en büyük 20 emisyon üreticisi arasındadır (Bibas, 2024). KlimaSeniorinnen kararında İsviçreli kadınlar, İsviçre’nin Bern şehrinin sıcaklık değişiminin ciddi sonuçlarını önlemek amacıyla küresel ısınmayı 1,5°C ile sınırlayan bir yol haritasına uygun olarak emisyonları azaltmamakla yaşam haklarının ihlal ettiğini iddia etmiştir. Başvuranlar, iklim değişikliğiyle bağlantılı sıcak dalgalarının artmasının, yaşları nedeniyle yaşlı kadınlar bakımından sağlık riski oluşturduğunu ayrıca, İsviçre makamlarının iklim değişikliğini hafifletmek için uygun önlemleri almadığını ve böylece AİHM’in çeşitli maddelerini ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdir (Rocha, Tigre, Stoyanova, Xavier, Martini and Cohen, 2024). KlimaSeniorinnen kararında başvuranlar, sıcak dalgaları sırasında sıcaklıkla ilgili ölüm riski en yüksek gruplar arasında kadınların ve yaşlıların yer aldığına dair BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (*Intergovernmental Panel on Climate Change/IPCC*) raporuna atıfta bulunmuştur (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.58, 140 ve 186).

AİHM, BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli’nin en son çalışmalarını dikkate alarak devletlerin “net sıfır” dâhil olmak üzere sera gazı emisyonlarının “etkili azaltım önlemleri” alınmasını sağlamak amacıyla “ulusal düzenleyici çerçeve” içinde “ilgili hedefler ve zaman çizelgeleri” belirlemeleri gerektiğine yer vermiştir (Bibas, 2024). AİHM, İsviçre’nin özellikle “karbon bütçesi” oluşturulmadığını, sera gazı emisyonlarına ilişkin “ulusal sınırlar”ın bulunmadığını ve hedeflerine ulaşamadığını belirtmiştir. AİHM, İsviçre’nin iklim değişikliğiyle mücadelede yeterince etkili olmadığı, nüfusunu korumada başarısız olduğu ve başvuranların özel ve aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.553-572).

AİHM, devletlerin “...ulusal ve/veya küresel iklim değişikliği azaltma taahhütlerinin genel hedefine uygun olarak, karbon nötrlüğüne ulaşmak amacıyla bir hedef zaman çizelgesi ve aynı zaman dilimi bakımından kalan toplam karbon bütçesini veya gelecekteki sera gazı emisyonlarının nicelendirilmesine yönelik başka bir eşdeğer yöntemi belirleyen genel önlemler alması” gerektiğini belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, ECtHR, 2023, para.550). AİHM, ulusal azaltım yol haritasında belirtilen hedefe göre, 2020 yılına kadar önerilen sera gazı emisyon azaltımlarının yetersiz olduğunu ve her halükârda gerçekleştirilemediğini tespit etmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.558 ve 559).

Örneğin, 2011 CO₂ Kanunu, 1990 seviyelerine kıyasla 2020 yılına kadar %20’lik bir azaltım hedeflemiş, ancak 2020 yılına kadar gerçekleştirilen azaltım yaklaşık %11 olarak kalmış ve İsviçre’nin iklim eylemlerinde bir eksiklik olduğunu ortaya

koymuştur. Ayrıca, İsviçre Federal Konseyi'nin değerlendirmelerinin, belirlenen hedeflerin, ısınmayı endüstriyel öncesi seviyelerin 2°C'nin çok altında, ideal olarak 1,5°C'nin altında tutma yönündeki küresel taahhütleri yerine getirmede yeterince iddialı olmadığını göstermiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.558 ve 559).

2.2. İklim Değişikliği ve Çevre Hakkı ile İlişkisi

Günümüzde çevre hakkı temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını içermekle birlikte, bununla sınırlı değildir. Çevre haklarının iki yönü belirgindir, zira bunlar *“doğayı hem kendisi için hem de yerel ve küresel ölçekte insanlığın yararı amacıyla korumayı amaçlamaktadır.”* Bu nedenle, çevre hakları bir yandan çevre, doğa ve ekosistemin korunması ve muhafaza edilmesini amaçlayan haklar olarak, diğer yandan bireylerin çevre sorunlarından korunma hakları olarak tanımlanabilir (Fernandez, 2024, s.4).

AİHS'te yer alan hiçbir hüküm temiz ve sessiz bir çevre hakkı veya çevrenin korunması hakkı gibi hakları açıkça içermemektedir (Heri, 2025, s.3). İnsan haklarıyla çevre arasındaki bağlantı 1950'lerde kurulmamıştı. Bu nedenle, AİHS'in taslağı hazırlandığı sırada çevre hakları, insan haklarının yeni bir alanı olarak bilinmediğinden dikkate alınmamıştır (Fernandez, 2024, s.22). AİHM, AİHS'in bazı hükümlerini geçmişte meydana gelmiş veya gelecekte meydana gelme riski bulunan çevre zararlarına uygulamıştır (Fernandez, 2024, s.23) 1990'ların başından bu yana AİHM'e taşınan çevre uyuşmazlıklarının sayısının artması, çevre yönetimi yoluyla insan hakları ihlal edilen bireyleri koruyan önemli bir çevre içtihat hukuku oluşmasına yol açmıştır (Merinero ve de la Cuesta, 2024). Söz konusu içtihat hukuku, çevreyi korumak isteyen başvuru sahiplerinin AİHM'e başvurmasına izin vermeyi amaçlamamıştır. Aksine, AİHM, yalnızca çevresel bir rahatsızlık veya tehlikenin başvuru sahiplerinin haklarının ihlaline yol açtığı durumlarda başvuruları kabul etmiştir (Fernandez, 2024, s.6). İklim değişikliği konusu ise ancak son zamanlarda ele alınmaya başlanmıştır.

Çevrenin korunması ve iklim değişikliğinin kontrol altına alınması birbiriyle bağlantılı olsa da söz konusu konuları ilgilendiren hukuk dalları aynı zamanda birbirinden farklıdır. Farklardan ilki, iklim değişikliğinin çevre hukukundan daha geniş olması, ikincisi çevre hukuku kirletmeye yönelik yaptırım ve yükümlülüklerle ilgili iken sera gazları temelde bir kirletici değildir. Sera gazı emisyonu değil söz konusu emisyonun fazla olması küresel ısınmaya neden olmaktadır (Ünal, 2024, s.179). AİHM, çevre hukuku içtihatlarında ortaya çıkan sorunlar ile iklim değişikliği ile ilgili davalarda ortaya çıkan sorunlar arasında önemli farklılıklar olduğunu tespit etmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, ECtHR, 2023, para.414). İklim değişikliğinin kendine özgü özelliklerinin tanınması, AİHM'in nedensellik ve devlet sorumluluğu ile ilgili sonraki gerekçelendirmesinin yanı sıra AİHS'in devletlere yüklediği pozitif yükümlülükler konusunda da temel oluşturmuştur (Hösli ve Rehmann, 2024, s.273). AİHM'in geleneksel çevre

davalarına ilişkin içtihatları, belirli çevre zararlarının kaynaklarını içermektedir. Bu durumlarda, belirli bir zarara maruz kalan kişiler makul bir kesinlik derecesiyle tespit edilebilir ve tespit edilebilir bir zarar kaynağı ile birey grupları üzerindeki zararlı etki arasındaki bağlantı da “genel olarak belirlenebilir”dir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.415). Benzer şekilde, zararı hafifletmek amacıyla alınan (veya alınmayan) düzenleyici veya pratik önlemler de spesifik olarak tanımlanabilir (Hösli ve Rehmann, 2024, s.273).

AİHM, iklim değişikliği davalarını, temelde farklı olarak nitelendirdiği sınır ötesi çevre zararları davalarından kesin bir şekilde ayırmaktadır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, ECtHR, 2023, para.415). AİHM, iklim değişikliği davalarının geleneksel çevre davalarından “önemli ölçüde farklı” olan temel özelliklerini ve koşullarını belirlemiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.416 ve 421). İlk olarak, sera gazı emisyonlarının çok sayıda kaynaktan meydana geldiği göz önüne alındığında, “tek veya belirli” bir zarar kaynağı yoktur. Ayrıca, zarar, sera gazı emisyonlarının toplam düzeylerinden oluşmaktadır. Ancak, kaynakların çokluğu iklim değişikliği davasında özellikle belirgin olmakla birlikte, birçok diğer çevre sorunu (örneğin hava kirliliği) da çok sayıda zarar kaynağı tarafından neden olmaktadır. Ayrıca, birincil sera gazı olan karbondioksit, “normal konsantrasyonlarda” kendi başına toksik değildir. Sera gazı emisyonları, ulusal sınırları dikkate almayan karmaşık bir etki zincirinin sonucu olarak zararlı sonuçlara yol açmaktadır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, ECtHR, 2023, para.416). Bunun yanı sıra, “diğer belirli toksik kirlletici emisyonları” ile karşılaştırıldığında, etki zinciri zaman ve yer açısından daha öngörülemez ve uzun vadede iklim değişikliği, en çok etkilenen bölgelerde insanların geçim kaynaklarını ve hayatta kalmalarını tehlikeye atmaktadır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.417; Hösli ve Rehmann, 2024, s.273). Sera gazı emisyonları, tehlikeli olarak nitelendirilebilecek faaliyetlerle sınırlı olmayan kaynaklardan ortaya çıkmaktadır; aksine, endüstri, enerji üretimi, ulaşım, konut, inşaat ve tarım gibi alanlarda “insan toplumlarının temel faaliyetleri” bağlamında üretilmektedir. AİHM’e göre azaltma önlemleri “*genel olarak, zararlı etkilerin kaynaklandığı belirli tesislerle sınırlandırılmaz veya bunlarla sınırlandırılmaz*” (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.418; Hösli ve Rehmann, 2024, s.274).

AİHM, çevrenin korumasını özellikle yaşam hakkının düzenlendiği 2. maddesi ve özel ve aile hayatına saygı hakkının düzenlendiği 8. maddesi ile bazen de mülkiyet hakkının düzenlendiği 1. Ek Protokol’ün 1. maddesi kapsamında yorumlamıştır. AİHM’e yapılan başvurularda başvuranlar iklim davaları söz konusu olduğunda ayrıca insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağının düzenlendiği 3. madde, adil yargılanma hakkının düzenlendiği 6. madde, etkili başvuru hakkının düzenlendiği 13. madde ve ayrımcılık yasağının düzenlendiği 14. maddeyi de ileri sürmüşlerdir (“The European Convention on Human Rights,” Norwegian Human Rights Institution).

İklim zararları doğası gereği, öncelikle devletin pozitif yükümlülükleriyle ilgilidir (Raible, 2024). Pozitif insan hakları yükümlülükleri, devletlerin belirli eylemlerden kaçınmak yerine eylemde yapmasını gerektirmektedir. Bu durum ihlaller bakımından iki seçenek bırakmaktadır. Bir devlet, gerekli bir eylemi ihmal etmiş veya bir kısmını yapmış, ancak yeterli ölçüde yapmamış olabilir veya devletin yaptığı eylem yanlış olabilir. Her halükârda, bu yükümlülükler genellikle ihmal yoluyla ihlal edilmektedir. Kısmen AİHS'in yükümlülüklerden ziyade hakları belirlemesi nedeniyle, ihmal yoluyla hak ihlallerinin doğrudan zıttı bulunmamaktadır. (Raible, 2024). KlimaSeniorinnen kararı, pozitif yükümlülüklerle doğrudan ilgilidir. Başvuranlar, İsviçre'nin yaşlı kadınları iklim değişikliğinin etkilerinden korumak amacıyla yeterli önlemleri almadığını ileri sürmüştür. AİHM, AİHS'in 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiş ve *"Devletin birincil görevi, iklim değişikliğinin mevcut ve potansiyel olarak geri döndürülemez gelecekteki etkilerini hafifletebilecek düzenlemeleri ve önlemleri kabul etmek ve bunları pratikte etkili bir şekilde uygulamak"* olduğunu belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.418; Hösl ve Rehmann, 2024, para.545). AİHM'in bulguları, insan hakları hukukuna yeni bir boyut kazandırmaktadır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Paris Antlaşması ve Aarhus Sözleşmesi gibi diğer çevre anlaşmalarında yer alan yükümlülükler AİHS'te doğrudan bir dayanağa sahip olmuştur (*"Climate Change and Human Rights: A New Chapter for States, NGOs, and Businesses?"*, 2024).

2.3. Dava Ehliyeti

AİHS'e göre dava açma hakkı yalnızca 34. madde uyarınca mağdur statüsüne sahip kişiler tarafından kullanılabilir (Kirkpatrick, 2024). Diğer bir deyişle, başvuru sahibi, iddia ettiği zararı kanıtlayarak AİHS'in ihlalinden mağdur olduğunu göstermelidir (*"European Court of Human Rights Delivers Ground-Breaking Climate Change Decision,"* 2024). Ayrıca, AİHM, *actio popularis* (kamu yararına yapılan başvurular) veya genel yarar adına yapılan başvuruları kabul etmemektedir (Ekiz ve Koç Başar, 2024, s.833; Giraldez, 2024; Kirkpatrick, 2024). Bir politika beğenilmediğinde AİHM'e başvurulamaz, kişinin mağdur olması gerekmektedir (Botsford, 2024). Sonuç olarak, başvuranlar, alınan önlemlerden veya alınmayan önlemlerden kişisel ve *"doğrudan etkilenmiş"* olduklarını kanıtlamalıdır. AİHM, söz konusu ilkeleri iklim değişikliği bağlamında değerlendirmiş ve bireysel başvuranlar ile STK ile ilgili olarak farklı sonuçlara varmıştır (Kirkpatrick, 2024).

AİHM'in çevre davalarına ilişkin içtihatlarında, belli oranda katı bir tutum sergilenmektedir. Örneğin, 2021 yılında Türkiye aleyhine açılan bir davada bir dernek, hidroelektrik santralinin yakınında yaşayan sakinlere verebileceği zarar nedeniyle ihlal iddiasıyla dava açmıştır. AİHM, bir derneğin 8. maddeye göre mağdur statüsü alamayacağına ilişkin iki neden göstermiştir. Bunlardan ilki *actio popularis* yasağı, ikinci olarak ise özel ve aile hayatı hakkının niteliği gereği bu hakların bir dernek tarafından kullanılamamasıdır (Yusufeli İlçesini Güzelleştirme

Yasatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Türkiye, ECtHR, 2021, para.25 ve 41). AİHM ayrıca, STK’ların 8. maddeye göre evleri veya sağlıkları ile ilgili çevre zararları konusunda hak talebinde bulunamayacaklarını da belirtmiştir (Norin, 2024, s.26). Ancak, iklim değişikliğinin etkileri ile AİHM’in çevre davalarına ilişkin içtihat hukuku arasında bir fark vardır. İklim değişikliğinin etkileri, bir fabrikadan çıkan zehirli dumanlar veya kötü atık yönetimi gibi durumlardan çok daha fazla insanı etkilemekte ve çok sayıda davacının AİHM’e başvurmasına yol açabilmektedir (Mariconda, 2023).

İklim değişikliğinin bağlamı, AİHM’in AİHS’in 34. maddesi uyarınca mağdur statüsü verilmesi kriterleri konusunda bir açıklama yapmasını gerektirmiştir. İklim değişikliği, bireyler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bu etki devam etmektedir. Genel olarak nüfus arasında sağlık sorunlarını ve ölüm oranlarını artırmakta ve özellikle savunmasız grupları etkilemektedir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.478). AİHM, yaşlıların iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız gruplardan bazılarında ait olmalarına rağmen, bunun tek başına bireysel başvuru sahiplerine mağdur statüsü verilmesi bakımından yeterli olmadığını belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.530 ve 531; “Human Rights and Climate Change: Grand Chamber of European Court Rules in Three Cases,” 2024). AİHM’e göre iklim değişikliğinin etkilerine özellikle maruz kalan bir gruba ait olmak, mağdur statüsü bakımından yeterli değildir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para. 531). Ayrıca, başvuranların sıcak dalgaları sırasında tıbbi sorunlar da dâhil olmak üzere zorluklarla karşılaştıklarına dair kanıtlar bulunmasına rağmen, AİHM, başvuranların bireysel olarak korunmalarını sağlamak amacıyla acil bir ihtiyaç doğuracak derecede yoğun iklim değişikliği etkilerine maruz kaldıklarının açık olduğunu düşünmemiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.533). Bu gerekçelerle AİHM, bireysel başvuranların mağdur statüsüne sahip olmadığına karar vermiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.535).

AİHM, *actio popularis*’in kabul edilemezliğini belirterek Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.460), iklim değişikliğinden farklı şekillerde ve farklı derecelerde etkilenen kişilerin sayısının “belirsiz” olduğuna yer vermiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para. 479). Bireyler, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına ilişkin davalarda ancak ilk olarak başvuranın iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kalma yoğunluğunun yüksek olması, başka bir deyişle başvuruyu etkileyen hükümetin eylem veya eylemsizliğinin olumsuz sonuçlarının düzeyi ve ciddiyeti önemli olması ve ikinci olarak başvuranın bireysel korunmasının sağlanmasının acil bir ihtiyaç olması durumunda dava ehliyetine sahip olacaktır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.478-488; Milanovic, 2024). Bireylerle ilgili olarak, AİHM, mağdur statüsü bakımından eşğin yüksek olduğunu teyit etmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v.

Switzerland, ECtHR, 2023, para. 488). AİHM, bireysel başvuru sahibi olan yaşlı kadınların iklim değişikliğinin zararlı etkilerine maruz kalan bir grubun parçası olmalarına rağmen, başvuru sahiplerinin, mağdur statüsü bakımından gerekli olan yüksek eşikte, kişisel korunmalarını sağlamak amacıyla acil bir ihtiyaç doğuracak derecede bir yoğunlukta iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kaldıkları veya gelecekte maruz kalma riski altında oldukları açıkça görülmediğine karar vermiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.535). AİHM'in gerekçesi, bireysel başvuru sahibinin ciddi, ısıdan etkilenen bir sağlık sorunu yaşadığının kanıtlanabileceği durumlarda mağdur statüsü verilmesi yönünde bir ihtimalin olabileceği şeklinde yorumlanabilir (Hösli and Rehmann, s.2024, s.267).

AİHM daha sonra derneklerin dava ehliyetini değerlendirmiş ve iklim değişikliği gibi karmaşık konuların derneklerin “*özel çıkarlarını etkili bir şekilde savunabilmelerinin tek yolu*” olabileceğini kabul etmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.489). AİHM, mağdur statüsü ile dava ehliyeti arasındaki farkı özellikle ele almış ve iklim davalarında asıl sorunun bir STK'ya mağdurların temsilcisi olarak dava ehliyeti verilip verilemeyeceği olduğunu belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.458 ve 464, 473 ve 477). Genel kural, derneklerin 2. maddeye göre mağdur olarak ve 8. maddeye göre özel ve aile hayatının ihlali olarak kabul edilemeyeceğidir. Başka bir deyişle, AİHM, ilke olarak, iç tüzük amaçları doğrultusunda başkaları adına savunuculuk yapan derneklere mağdur statüsü tanımamakta ve bu tür derneklerin şikâyetlerini kabul edilemez bulmaktadır (AİHM, Mahkeme İç Tüzüğü, İç Tüzük Eki, para.8). AİHM, Aarhus Sözleşmesi kapsamındaki derneklerin dava ehliyetinin, doğrudan mağdurların haklarını mahkemede kullanabilmelerini sağlayan usulî bir araç olduğunu değerlendirmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.477 ve 523). Dolayısıyla AİHM, AİHS'i bir uluslararası sözleşme ışığında yorumlayarak, 8. maddeye göre bir derneğe hukuki statü tanıyan kendi içtihadını genişleterek ve hatta buna aykırı bir karar vererek tartışmalı bir karar vermiştir.

AİHM, bir köyü su altında bırakacak bir barajın yeri ile ilgili bir çevre davası olan *Gorraiz Lizarraga ve diğerleri/İspanya* davasında bireylerin etkinliği sağlamak amacıyla başvurabilecekleri hukuk yollarına erişebilmelerinde dernekler gibi kolektif kuruluşların modern toplumlarda giderek daha önemli hale geldiği gerçeğini gerekçe göstererek, mağdur teriminin geniş bir şekilde yorumlanması gereğini ele almıştır (“The European Convention on Human Rights,” Norwegian Human Rights Institution). AİHM, iklim değişikliğinin “*insanlığın ortak sorunu*” olduğunu (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.489) ve küresel niteliği, aciliyeti, sonuçlarının ciddiyeti ve potansiyel olarak geri döndürülemez olması ve “*bu bağlamda nesiller arası yük paylaşımının teşvik edilmesinin gerekliliğini*” özellikle dikkate aldıktan sonra, derneğin temsilci dernek olarak davaya katılma hakkını kabul etmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v.

Switzerland, ECtHR, 2023, para.499). Bu, “*dernekler aracılığıyla toplu eylem... belirgin bir temsil dezavantajına sahip olanların sesinin duyulabilmesi ve ilgili karar alma süreçlerini etkilemeye çalışabilmesi için tek yol olabilir*” anlamına gelmektedir Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.489-499). Diğer bir deyişle, iklim değişikliği sorununun niteliği ve önemi nedeniyle, AİHM bu kuralın bir istisnasını formüle etmiştir (al Khatib ve Linders, 2024).

AİHM nezdinde derneklere mağdur statüsü değil, dava açma ehliyeti tanınmaktadır. AİHM derneğin dava açma hakkının *actio popularis* sonucuna yol açmamasına yönelik olarak ise başvuran derneğin dava açma ehliyetine sahip olabileceği bir dizi koşulu yerine getirmesini şart koşmuştur (al Khatib ve Linders, 2024). İlk olarak derneğin yasal olarak kurulmuş olması veya başka bir şekilde bu alanda faaliyet gösterebilme imkânına sahip olması gerekmektedir. İkinci olarak derneğin, üyelerinin veya ilgili yargı yetkisi alanındaki diğer etkilenen kişilerin insan haklarını savunmak üzere yasal amaçları doğrultusunda özel bir amaç güttüğünü kanıtlayabilmesi gerekmektedir. Söz konusu amaç, iklim değişikliğinden kaynaklanan tehditlere karşı bu hakların korunması için toplu eylemle sınırlı olabilir veya bu hususu içerebilir. Üçüncü olarak ise AİHS ile korunan iklim değişikliğinin yaşamları, sağlıkları veya refahları üzerinde belirli tehditler veya olumsuz etkilere maruz kalan yargı yetkisi alanındaki üyeleri veya diğer etkilenen bireyler adına hareket etmek için gerçekten nitelikli ve temsilci olarak kabul edilebileceğini kanıtlayabilmelidir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.502). Belirtilen faktörleri değerlendirirken, AİHM, derneğin kuruluş amacı, kar amacı gütmeyen niteliği, ilgili yargı yetkisi alanı içindeki faaliyetlerinin niteliği ve kapsamı, üyelik yapısı ve temsil gücü, ilkeleri ve yönetim şeffaflığı ve genel olarak, davanın özel koşullarında, bu tür bir dava ehliyetinin tanınmasının adaletin doğru bir şekilde yerine getirilmesi açısından yararına olup olmadığı gibi faktörleri dikkate alacaktır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.502; Milanovic, 2024; “Human Rights and Climate Change: Grand Chamber of European Court Rules in Three Cases,” 2024). AİHM, derneğin gerekli tüm kriterleri karşıladığını tespit etmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.524).

Dava ehliyeti konusunda, *KlimaSeniorinnen* kararı bazı önemli yenilikler getirmektedir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.478). Bir derneğin bireysel bir mağduru temsil etmek üzere dava ehliyetinin tanınması ilk kez KlimaSeniorinnen kararında uygulanmamıştır, ancak bu istisna nadiren uygulanmış ve özel durumlara mahsus tutulmuştur. Bu nedenle, önceki içtihat hukukundan en büyük sapma, temsil edilen bireylere mağdur statüsü tanınmamasına rağmen bir derneğe hukuki statü tanınması olmuştur (Norin, 2024, s.69). Derneklerin üyeleri kendi başlarına gerekli şartları karşılamasa dahi benzer derneklerin gelecekteki davalarda dava ehliyetini kanıtlamaları bakımından AİHM

tarafından düşük bir eşik belirlenmesi kararın yenilikçi yönü olarak yorumlanabilir (Snowball, Richardson, Forson and Alam, 2024).

AIHM'in yaklaşımındaki gerilim, bir yandan AIHM nezdinde bazı etkili itirazların yapılmasına izin vermek, diğer yandan ise *actio popularis* ve iklim değişikliği konularının AIHM nezdinde tamamen sınırsız bir şekilde yargılanmasına izin vermemek arasında bulunmaktadır. Bu durum, AIHM'in derneklerin, üyeleri bireysel olarak mağdur statüsü bakımından gerekli koşulları sağlamasa dahi belirli koşulları sağladıkları takdirde kendi başlarına dava ehliyetine sahip olacağı kararını almasına yol açmıştır (Milanovic, 2024). Sınır ötesi zararlar ve iklim değişikliği bağlamında bireylere ilişkin davalarda AIHM kendisine yönelik erişimi kısıtlayarak, yakın gelecekte iklim değişikliği ile ilgili çok sayıda davanın AIHM'e ulaşmasını önlemeye çalıştığı gözlemlenebilir (Sanchez, 2024).

2.4. Yaşayan Araç İlkesi

AIHS'de güvence altına alınan haklar zaman içinde gelişmeye ve değişime tabidir ve özellikle 2. ve 8. maddeler dünyadaki teknolojik ve sosyal gelişmelere paralel olarak gelişmektedir. AIHM'e göre bu yaklaşım, önceki içtihatların geçersiz kılınması değil, insan haklarının etkili ve anlamlı bir şekilde korunmasını sağlamak amacıyla AIHS'in amacı ve hedefinden hareketle varılan bir sonuçtur. AIHM'in yorumlama yöntemi, AIHM'e AIHS ve Protokolleri ile güvence altına alınan hakların gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla gerekli esnekliği sağlamaktadır (Olsson, 2023, s.31). AIHM, AIHS'in "yaşayan bir araç" olduğunu ve "günümüz koşulları" ışığında yorumlanması gerektiğini belirterek, içtihatlarında bu dinamik yorumlama yöntemini geliştirmiştir (Tyrer v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, 1978, para.183). Bu yorumlama yaklaşımı genellikle "yaşayan araç" ilkesi olarak adlandırılmaktadır (Olsson, 2023, s.31).

75 yıl önce kurulan Avrupa Konseyi'nin kurulduğu şartlar ve gündemin yanı sıra söz konusu dönemden itibaren Avrupa, özellikle iklim değişikliği farkındalığı konusunda köklü toplumsal değişiklikler geçirmiştir. İklim değişikliği ile ilgili uluslararası hukuk, 1972 tarihli Stockholm Deklarasyonu, BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin kurulması, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (United Nations Framework Convention on Climate Change/UNFCCC) kabulü ve daha sonra Paris Antlaşması gibi gelişmelerle ve 1975'ten bu yana her yıl düzenlenen Taraflar Konferansı (Conference of the Parties/COP) ile devletlerin iklim değişikliği ile mücadele etmeyi ve mümkün olduğunca önlemeyi veya etkilerini azaltmayı taahhüt ettikleri bir süreç içinde gelişmektedir. Belirtilen gelişmelere ayak uydurmak ve AIHS'in geçerliliğini sağlamak üzere AIHM, yaşayan araç ilkesini uygulamaktadır. Bu ilke, AIHS'in, hazırlanıldığı sıradaki koşullar yerine günümüz koşulları ışığında veya evrimsel bir yorumla ele alınmasını gerektirmektedir. Uygulamada bu, genellikle AIHM'in Avrupa Konseyi üye devletleri arasında bir Avrupa konsensüsü bulmaya çalışacağı ancak aynı zamanda uluslararası hukuktaki eğilim ve gelişmeleri de dikkate alacağı

anlamına gelmektedir. İklim değişikliği veya sonuçları AİHS’te açıkça yer almadığından, AİHM bir iklim davasında karar vermek üzere yaşayan araç ilkesini uygulamak durumundadır (Norin, 2024, s.9).

AİHM, içtihat yoluyla çoğu kez, AİHS’in mevcut maddelerini genişletmek amacıyla yaşayan araç ilkesini kullanmış ve AİHS’in hazırlanması sırasında mevcut olmayan cinsiyet eşitliği, çevre düzenlemeleri ve bilimsel ve teknolojik gelişmeler gibi birçok alanda günümüz koşullarının değiştiğini tespit etmiştir. AİHM’in söz konusu ilkeyi kullanmasının sonuçları, insan haklarının genel olarak genişlemesine yol açmıştır (Olsson, 2023, s.32). Yaşayan araç olarak AİHS, toplumun değerleriyle birlikte gelişebilir. Bu bağlamda, AİHM’in hakları genişletmesini haklı kılabilmesinde, toplumun görüşlerinin iklim değişikliğiyle mücadeleye önem verecek şekilde geliştiğinin gösterilmesi gerekmektedir. AİHM’in KlimaSeniorinnen kararının iklim değişikliği ve olası zararlarına ilişkin artan farkındalığı takip ettiği söylenebilir (Mittoo, 2024).

AİHM, yaşayan araç doktrinini kullanırken “günümüz standartlarını” kabul etmekte ve AİHS kabul edildiğinde AİHS’i hazırlayanların zihninde olanın ötesinde bir anlam vermeyi amaçlasa da bu durum ihtiyatlı olmayı da gerektirmektedir. AİHS’te yer alan hak ve özgürlüklerin gelişip gelişmemesi gerektiğini belirlemek amacıyla, AİHM, ortak bir yaklaşım sergileyen iç hukuk sistemlerindeki gelişmeleri dikkate almak zorundadır. Bu durum konsensüs arayışı olarak ifade edilmektedir. Ortak bir standardın varlığı, AİHM’in AİHS kavramlarını yorumlamasına ve bir devletin takdir marjının geniş mi yoksa dar mı olması gerektiğini belirlemesine yardımcı olmaktadır. Genel olarak, önemli bir konsensüs varsa, devletin takdir marjı kısıtlanabilir. Aksine, konsensüsün olmadığı durumlarda, ulusal makamlara tanınan takdir marjı buna bağlı olarak geniş olabilir. AİHM’in aleyhte kararlarından ve takdir marjının azalmasından memnuniyetsizliklerini dile getiren devletler de mevcuttur. Ayrıca, AİHM’in kararlarında konsensüsün önemi de önemli tartışmalara yol açmaktadır (Olsson, 2023, s.32).

Çevre haklarının anlaşılması ve tanınması hızla gelişmekte olduğundan, yaşayan araç ilkesi, iklim değişikliği davalarıyla özellikle ilgilidir. İklim değişikliğinin etkileri hakkındaki bilimsel bilgiler derinleştikçe ve kamuoyunun farkındalığı arttıkça, AİHS bu yeni gerçekler ışığında giderek daha fazla yorumlanmaktadır. Söz konusu ilke, AİHS’in hazırlanması sırasında öngörülmemiş olsa dahi AİHM’in yeni zorluklara uyum sağlamasına olanak tanıyacaktır (Olsson, 2023, s.32). Çevre ile ilgili içtihat hukukundaki son eğilim, iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik tutumlarla birlikte, AİHM’in AİHS’i yaşayan bir araç olarak yorumlamaya devam ettiğini göstermektedir. Bu durum bir bakıma, KlimaSeniorinnen kararının AİHM’in çevreyi koruma ve iklim değişikliğiyle mücadele ihtiyacını yansıtacak şekilde içtihat hukukunu kademeli olarak geliştirdiğini göstermektedir (Mittoo, 2024).

2.5. Takdir Marjı

İklim değişikliğini çevre sorunlarından ayıran AİHM'in iklim değişikliği davalarında devletlerin takdir marjı ilkesinin farklı olup olmadığını belirlemesi gerekmiştir (Fernandez, 2024, s.52). AİHM, öncelikle AİHS'in 2. ve 8. maddeleri uyarınca devletlerin pozitif yükümlülüklerine ve çevre davalarında takdir marjın nasıl ele aldığını ilişkin genel bir değerlendirme yapmıştır. Takdir marjı, AİHM'in AİHS ile güvence altına alınan hakları etkileyen kararlar alırken devlete tanınacak takdir alanının kapsamına ilişkin değerlendirmesinden oluşmaktadır. Bir devlet AİHS tarafından güvence altına alınan hakları etkileyen bir önlem uyguladığında, AİHM, uygulanan kısıtlamanın meşru bir amaca yönelik ve bu amaca uygun olduğunu kontrol etmelidir (Fernandez, 2024, s.52).

Takdir marjı sınırsız değildir. AİHM, takdir marjının sağladığı takdir yetkisinin AİHS'in ihlaline yol açmamasını sağlamak amacıyla denetim rolünü sürdürmektedir. Marjın genişliği, söz konusu hak ve davayı çevreleyen koşullara göre değişmektedir. Belirli bir konuda Avrupa'da açık bir konsensüsün olduğu veya temel hakların söz konusu olduğu alanlarda, izin verilen marj dar olabilir. Aksine, konsensüsün az olduğu veya AİHS'in çelişen haklar veya çıkarlar arasında bir denge kurulmasına izin verdiği alanlarda, marj daha geniş olabilir. Takdir marjının bazen devletlere AİHS kapsamındaki yükümlülüklerini atlatmak amacıyla bir boşluk sağladığı yönünde eleştiriler de mevcuttur. (Olsson, 2023, s.33). AİHM, çevrenin korunması ile ilgili kararlar alırken, "*çevre sorunlarının nasıl ele alınacağına ilişkin araçların seçimi, devletlerin takdir yetkisi dâhilinde*" olduğunu belirtmiştir. Genel olarak, AİHM çevre sorunlarının ele alınmasında devletlere geniş bir takdir yetkisi tanımıştır (Fernandez, 2024, s.53).

Söz konusu husus AİHM'in içtihatlarında on yıllar boyunca gelişmekle birlikte ilk kez Powell ve Rayner/Birleşik Krallık (Powell and Rayner v. The United Kingdom, ECtHR, 1990) davasında karara bağlanmıştır. Heathrow Havaalanı çevresinde ikamet eden kişiler olan davacılar, havaalanının gürültüsünün zararlı olduğunu ve hükümetin gürültüyü azaltmak amacıyla gösterdiği çabaların yetersiz olduğunu iddia etmişlerdir. AİHM, takdir marjı doktrinini kullanarak, AİHS'e aykırılık olmadığı sonucuna varmıştır. AİHM, gürültünün davacıların konutlarını olumsuz etkilediğini kabul etmekle birlikte, Heathrow Havalimanı'nın Birleşik Krallık'taki önemli ekonomik rolü ve hükümetin gürültü kirliliğini gidermek amacıyla aldığı mevcut önlemleri dikkate alarak geniş bir takdir marjı tanımıştır (Olsson, 2023, s.51). Ancak López Ostra/İspanya davasında AİHM, Powell ve Rayner/Birleşik Krallık davasında ifade edilen geniş takdir marjını onaylamış, ancak nihayetinde devletin harekete geçmemesinin bölgenin ekonomik çıkarları ile başvuranın insan haklarının korunması arasında adil bir denge sağlamadığını belirtmiş ve böylece Powell ve Rahner davasından farklı bir karar vererek çelişkili bir yargıya varmıştır (Olsson, 2023, s.53).

AİHM'e göre iklim değişikliğiyle nasıl mücadele edileceği konusunda devletlerin geniş bir takdir marjı bulunurken, iklim değişikliği "*tehdidinin niteliği ve ciddiyeti*" ve karbon nötrlüğü hedefine ulaşma konusunda devletler arasında var olan konsensüs nedeniyle, "*iklim değişikliği ve olumsuz etkileriyle mücadele etmenin gerekliliği ve bu konuda gerekli amaç ve hedeflerin belirlenmesi*" konusunda takdir marjı *azalmaktadır*. Bu hedeflere ulaşmak için benimsenen politikalar ve "*operasyonel seçimler*" konusunda takdir marjı daha geniştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.543). AİHS kapsamındaki pozitif yükümlülükler açısından adil bir denge sağlanmasında, "*iklim koruma, birbiriyle çelişen hususların değerlendirilmesinde önemli bir ağırlığa sahip olmalıdır*" (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para. 542; Hösli and Rehmann, 2024, s.278; Buyse and Istrefi, 2024). Aksi takdirde, devletler takdir marjını aşmadan zayıf ve düşük taahhütlerde bulunabilirler. Ancak, hedeflerine ulaşmak amacıyla kullanacakları araçların seçimi de dâhil olmak üzere, devletlere geniş bir takdir marjı tanınmalıdır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.543). İklim değişikliği ile ilgili bu takdir marjını getirerek, AİHM devletlere azaltım hedeflerini ciddiye almaları ve bunlara uymaları gerektiğini hatırlatmıştır (Fernandez, 2024, s.53).

AİHM, bir devletin takdir yetkisi sınırları içinde kalıp kalmadığını değerlendirmek üzere beş aşamalı bir test geliştirmiştir. İlk olarak AİHM, devletin ulusal ve küresel iklim azaltım taahhütlerine uygun olarak, belirli bir zaman çizelgesi içinde karbon nötrlüğüne ulaşmak için genel hedefler kabul edip etmediğini; ikinci olarak ara sera gazı emisyonu azaltım hedefleri ve yolları belirleyip belirlemediğini; üçüncü olarak sera gazı emisyonu azaltım hedeflerine uyumunu veya bu hedeflere ulaşmak amacıyla çaba gösterip göstermediğini; dördüncü olarak hedefleri gerekli özeni göstererek düzenli olarak güncelleyip güncellemediğini ve beşinci olarak ilgili mevzuat ve önlemleri geliştirirken ve uygularken zamanında, uygun ve tutarlı bir şekilde hareket edip etmediğini değerlendirmektedir. Söz konusu şartları İsviçre'nin düzenleyici çerçevesine uygulayan AİHM, İsviçre makamlarının gerekli ulusal düzenleyici çerçeveyi oluştururken, karbon bütçesi veya alternatif yollarla ulusal sera gazı emisyon sınırlamalarını nicelendirmekte başarısız olmak da dahil olmak üzere, kritik eksiklikler olduğunu tespit etmiştir (Tigre and Bönnemann, 2024). İsviçre, "*zamanında, uygun ve tutarlı bir şekilde*" harekete geçmemekle takdir marjını aşmıştır (Butler, 2024).

2.6. Muhalif Görüş

AİHM'in 17 yargıcından biri, kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin konularda farklı görüş bildirmiştir. Özellikle mağdur statüsü ile ilgili konuya odaklanan Eicke, AİHS'in 8. maddesi uyarınca başvuran derneğe mağdur statüsü verilmesinin hiçbir gerekçesi olmadığını belirtmiştir. Yargıç Eicke mağdur statüsü meselesine ilişkin olarak çoğunluğun "*uluslararası hukuk açısından kabul edilebilir evrimsel yorum sınırlarının çok ötesine geçerek*" yaşayan araç doktrinini aşırı genişlettiğini

düşünmüştür (Dissenting opinion to Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.3). Eicke, çoğunluğun 34. madde kapsamındaki dava ehliyeti kavramını genişletmesinin, esasen “iklim değişikliğinin zararlı etkileri ve risklerinden kaynaklanan yaşam, sağlık, refah ve yaşam kalitesine yönelik ciddi olumsuz etkilerden devlet makamları tarafından etkili bir şekilde korunma” gibi yeni bir hak yarattığını savunmuştur (Dissenting opinion to Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.4). Eicke, AİHM’in AİHS dışındaki uluslararası antlaşmalara veya yükümlülüklerle saygı gösterilmesini sağlamakla yükümlü olmadığını (Dissenting opinion to Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.18a) ve “bu belgelerden, başlangıçta dâhil edilmemiş bir hakkı, evrimsel bir yorum yoluyla türetemeyeceğini” savunmuştur (Dissenting opinion to Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, ECtHR, 2024, para.18b). Eicke’ye göre AİHM’in derneklerin mağdur statüsüne ilişkin yeni yaklaşımı, “Mahkemenin mevcut içtihatlarında neredeyse hiç dayanağı bulunmamaktadır” (Fernandez, 2024, s.62). Yeni yaklaşımın meşru olup olmadığına ilişkin sorulara ilişkin olarak Eicke, devletlerin artık sonsuz iklim davalarıyla karşı karşıya kalacağından endişe duyduğunu belirtmiştir (Dissenting opinion to Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, 2024, para.44a).

3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin İlgili Hükümleri Bağlamında Mahkemenin Davaya Bakışı

Başvuruda yaşam ve sağlık hakkını ihlal eden İsviçre’nin yetersiz iklim politikaları bağlamında AİHS’in 2. ve 8. maddelerinin, İsviçre Federal Yüksek Mahkemesi’nin keyfi reddi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlaline ilişkin 6. maddesinin ve İsviçre yetkililerin başvuranların şikâyetlerini ele almaması nedeniyle etkili bir hukuk yoluna erişim hakkının engellenmesinde 13. maddesinin ihlali şeklinde üç ana şikâyet yer almaktadır (Tigre and Bönnemann, 2024).

3.1. Yaşam ve Sağlık Hakkının İhlali

AİHS’in 2. maddesi yaşam hakkını korurken, 8. maddesi fiziksel bütünlük, sağlık ve refah dâhil olmak üzere kişinin evine ve özel hayatına saygı hakkını korumaktadır. AİHS’in çevre ve iklim değişikliği ile en sık bağlantılı iki hükmü 2. ve 8. maddeleridir. Hükümler farklı olsa da AİHM “tehlikeli faaliyetler” ile ilgili çevre davalarında söz konusu hakların çakıştığını değerlendirmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.420). Tehlikeli faaliyetler bağlamında devletlerin pozitif yükümlülüklerinin belirlenmesi konusunda, AİHM Budayeva ve Diğerleri/Rusya kararında 2. ve 8. maddelerin kapsamının çakıştığını kabul etmiştir. AİHM, “Mahkemenin içtihatlarında... özel hayatı ve evi etkileyen çevre konularıyla ilgili olarak geliştirilen ilkelerin, yaşam hakkının korunması için de dayanak olarak kullanılabileceğini” açıkça belirtmiştir (Budayeva and Others v. Russia, ECtHR, 2008, para.133). Ancak, KlimaSeniorinnen kararında AİHM, iklim değişikliğinin çevreye verilen zarardan

temelden farklı olan özel niteliği göz önüne alındığında, “*pozitif yükümlülüklerin genel parametrelerinin iklim değişikliğinin özel bağlamına uyarlanması gerektiğini*” belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.540).

İklim değişikliği ve zararlı olaylar arasındaki nedensel ilişkinin tespiti zor olduğundan, insan hakları yükümlülüklerinin sera gazı emisyonlarına ve iklim değişikliğinin genel sonuçlarına uygulanamayacağı iddiası gündeme gelebilir. Buradaki mesele, AİHS’in 2. ve 8. maddelerinin, sera gazı emisyonlarının sonucu olarak tehlikeli iklim değişikliği riskini önlemek üzere taraf devletleri olumlu olarak bağlayıp bağlamadığıdır. Söz konusu fark, López Ostra/İspanya kararında ele alınmıştır. Belirtilen kararda AİHM kirliliğin, başvuran tarafından astımının kötüleşmesinin nedeni olduğu kanıtlanamadığını, ancak kirliliğin yine de bölgedeki genel nüfusun sağlığı bakımından gerçek bir risk oluşturduğunu tespit etmiştir (López Ostra v. Spain, ECtHR, 1994, para.51).

AİHS’in 8. maddesi fiziksel bütünlük, sağlık ve refah dâhil olmak üzere kişinin evine ve özel hayatına saygı hakkını korumaktadır. Söz konusu hükmün lafzı çevre hakkını tanımamaktadır, ancak AİHM belirtilen hakkı, “*bireylerin refahını etkileyebilecek ve özel ve aile hayatlarını olumsuz yönde etkileyerek evlerinden yararlanmalarını engelleyebilecek*” çevre kirliliğini de kapsayacak şekilde yorumlamıştır (“The European Convention on Human Rights,” Norwegian Human Rights Institution). Dolayısıyla, etkinin belirli bir eşiği aşması gerekse de kirliliğin ciddi bir sağlık tehlikesi oluşturması şart değildir AİHS’in 8. maddesi bireylerin maruz kalabileceği bir faaliyetin gelecekteki etkileri ile özel ve aile hayatı arasında “*yeterince yakın bir bağlantı*” kurulmuş olması halinde de uygulanacaktır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.570).

AİHM, İsviçre’nin AİHS’ten doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini değerlendirmiştir. AİHM, 8. maddenin bireylerin iklim değişikliğinin yaşamları, sağlıkları, refahları ve yaşam kaliteleri üzerindeki ciddi olumsuz etkilerinden etkili bir şekilde korunma hakkını da kapsadığını belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.519). Belirtilen yükümlülük, AİHS’teki hakların kullanılması ile iklim değişikliği arasındaki doğrudan ilişkiden kaynaklanmaktadır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.435, 519 ve 545). AİHM, iklim davalarını çevre davalarından ayırmış ve ilk kez iklim değişikliği bağlamında 8. madde uyarınca taraf devletlerin pozitif yükümlülüklerinin içeriğini belirlemiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.573).

AİHM’in KlimaSeniorinnen kararının dikkat çekici unsurlarından biri 8.maddeyi “*iklim değişikliğinin bireylerin yaşamları, sağlıkları, refahları ve yaşam kaliteleri üzerindeki ciddi olumsuz etkilerinden devlet makamları tarafından etkili bir şekilde korunma hakkı*”nı kapsayacak şekilde yorumlamış olmasıdır (“European Court of Human Rights Delivers Ground-Breaking Climate Change Decision,” 2024).

AİHM içtihatlarını çevre sorunlarından iklim değişikliği sorunlarına genişletmiş ve ayırmıştır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.519). Bu yükümlülükler, devletlerin insan haklarını güvence altına almak amacıyla olumlu adımlar atmasını gerektirmektedir. 8. maddeye göre söz konusu yükümlülükler, “iklim değişikliğinin mevcut ve potansiyel olarak geri döndürülemez gelecekteki etkilerini hafifletebilecek düzenlemeleri ve önlemleri kabul etmek ve bunları etkili bir şekilde uygulamak”tır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.545) AİHM’e göre bu “İklim değişikliğinin insan hakları üzerinde ciddi ve geri dönüşü olmayan olumsuz etkiler yaratabilecek düzeylerin ötesinde, küresel ortalama sıcaklık artışını ve sera gazı konsantrasyonlarının artmasını önlemeye yönelik gerekli düzenlemeleri ve önlemleri” (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.546) almayı gerektirmektedir. 8. maddenin söz konusu yorumuna göre AİHS’e taraf olan her devlet, 2050 yılına kadar “karbon nötrlüğü” hedefine ulaşmak amacıyla, “uygun ve tutarlı bir şekilde ve zamanında” sera gazı emisyon seviyelerinin önemli ölçüde ve kademeli olarak azaltılmasına yönelik önlemler almalıdır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.543 ve 548).

İnsan hakları ile çevre arasındaki bağlantı Tatar/Romanya kararında kurulmuştu. *KlimaSeniorinnen* kararında AİHM biraz farklı bir yaklaşım benimsemiştir. AİHM 2025-2030 döneminde emisyon kesintilerinin düzenlenmemiş olmasından kaynaklanan yasal çerçevedeki boşlukları, İsviçre makamlarının karbon bütçesi veya başka bir şekilde ulusal sera gazı emisyon sınırlamalarını nicel olarak belirlememelerini ve İsviçre makamlarının geçmişteki azaltım hedeflerini yerine getirmemelerini vurgulamıştır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.548). Bu bulgular, AİHM’in İsviçre’nin “ilgili yasal ve idari çerçevenin tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulanması konusunda zamanında, uygun ve tutarlı bir şekilde hareket etme” yükümlülüğünü yerine getirmediğine karar vermesinde yeterli olmuştur (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.573). İsviçre, iklim politikasını belirlemede önemli bir takdir marjına sahip olmakla birlikte, söz konusu davada belirtilen asgari standartları yerine getirmeyerek takdir marjını aşmış ve bu nedenle 8. madde haklarını ihlal etmiştir (“The European Court of Human Rights Confronts the Climate Crisis,” 2024). İklim değişikliğinin oluşturduğu tehdidin niteliği ve ciddiyeti göz önüne alındığında, iklim değişikliğinin etkilerini ele almak amacıyla önlem alınması gerekip gerekmediği konusunda bu takdir marjı daha sınırlıdır (al Khatib ve Linders, 2024). Diğer bir deyişle, AİHM, iklim değişikliğiyle mücadelenin gerekli olup olmadığı konusunda daha dar bir takdir marjı benimsemiş, ancak araçların seçimi konusunda devletlere geniş bir takdir marjı tanımıştır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.543).

AİHS'in yaşam hakkı ile ilgili 2. maddesi, AİHS'teki en temel haktır. Söz konusu hüküm, devleti sadece yaşam hakkına olumsuz müdahaleden kaçınmakla değil, aynı zamanda “*yargı yetkisi altındaki kişilerin yaşamını korumak için uygun önlemleri almak*” da yükümlü kılmaktadır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.549). Pozitif yükümlülük veya koruma görevi, “*yaşam hakkı tehlikede olabilecek her türlü faaliyet bağlamında*” geçerlidir. AİHM, belirtilen yükümlülüğün “*koruma önlemlerinin pratik ve etkili olmasını sağlayacak şekilde*” yorumlanması ve uygulanması gerektiğini belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.547). AİHS'in 2. maddesi, lafzı ile çevre tehlikelerini düzenlemese de AİHM kirlilik, endüstriyel risk, çevreye zararlı faaliyetler ve doğal afetler durumunda yaşamı tehdit eden gerçek ve yakın tehlikeye karşı koruma sağlamak amacıyla bu hükmü çevre konularında da uygulanabilir hale getirmiştir (Olsson, 2023, s.26; “The European Convention on Human Rights,” Norwegian Human Rights Institution).

AİHM, L.C.B/Birleşik Krallık kararında ilk kez bir çevre davasında yaşam hakkını değerlendirmiş, ancak bir ihlal tespit etmemiştir (L.C.B v. The United Kingdom, ECtHR, 1998, para.41). AİHM, 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermemiş olsa da söz konusu karar, AİHM'in 2. maddesinin 1. paragrafının devletlere sadece bireylerin can kaybının meydana geldiği durumların engellenmesini değil, aynı zamanda kendi yetki alanındaki kişilerin can kaybı riskinin açıkça mevcut olduğu durumlardan kişilerin korunması amacıyla uygun önlemleri alma yükümlülüğünü de getirdiğini kabul etmesi açısından önemlidir (L.C.B v. The United Kingdom, ECtHR, 1998, para.36). Başvuranın 2. maddeye dayandığı bir çevre davası olan Öneriyıldız/Türkiye kararında, AİHM, 2. maddenin hem maddi hem de usuli yönlerinden ihlal edildiğine karar vermiştir. (Öneriyıldız v. Turkey, ECtHR, 2004, para.110 ve 118).

İklim değişikliğiyle ilişkili riskler genel bir etkiye sahip olabileceğinden, ilk olarak AİHS'in 2. maddesinin bu tür genel toplumsal risklere karşı koruma sağlayıp sağlamadığı veya bu hükmün sadece bireylere koruma sağladığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu, bir durumun koruma yükümlülüğü doğurup doğurmadığını belirlemek için uygulamada geliştirilen kriterlere bağlı olacaktır (“The European Convention on Human Rights,” Norwegian Human Rights Institution).

KlimaSeniorinnen kararında başvurular, yargılama süresince iklim değişikliğinin bireyler, özellikle 75 yaşın üzerindeki yaşlılar ve genel olarak kadınlar gibi savunmasız gruplar arasında ölüm riskini artırdığını göstermiştir. Böylece, AİHM, “*bir devletin iklim değişikliğiyle mücadele etmemesinin, doğası gereği bireyin hayatını tehlikeye atabilecek bir faaliyete ilişkin davalar kategorisine girmesi gerektiğini*” ve bu bağlamda, hayata yönelik gerçek ve yakın bir riskin bulunması gerektiğini belirtmiştir. (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.509 ve 511).

Çevresel bozulma sonucunda pozitif bir yükümlülüğün doğması için, yaşam hakkının tehdit altında olması gerekir: iklim değişikliği ile ilgili başarısızlıklar, doğası gereği bireyin hayatını tehlikeye atabilir (Butler, 2024). 2. madde, “iklim değişikliğinden kaynaklanan her türlü çevresel zarardan” korunmak amacıyla soyut olarak uygulanamaz. Hayata yönelik gerçek ve yakın bir risk, başka bir deyişle “hayata yönelik ciddi, gerçek ve yeterince tespit edilebilir bir tehdit” bulunmalıdır (Butler, 2024).

AİHM, 8. madde ile ilgili sorunları ele aldıktan sonra “2. maddenin uygulanabilirlik eşiği ile ilgili sorunları daha fazla analiz etmenin gereksiz” olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, 8. madde ve 2. madde içtihatları bu alanda çok büyük ölçüde benzerlik gösterdiğinden (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.537), AİHM, içtihatlarını analiz ederken 8. madde içtihatlarından yararlanmışır. Bu içtihatlar, “birlikte değerlendirildiğinde, her iki hüküm kapsamında iklim değişikliği bağlamında uygulanacak genel yaklaşımı tanımlamak bakımından yararlı bir temel oluşturmaktadır” (Butler, 2024; Arntz and Krommendijk, 2024; Allen and Drury, 2024; Buyse and Istrefi, 2024).

3.2. Adalete Erişim Hakkı

AİHS’in 6. maddesine göre herkes adil yargılanma hakkına sahiptir. Söz konusu hak, medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili kararların bir mahkeme önünde incelenbilmesini de içermektedir (The Norwegian Climate Change Framework in Light of Article 8 of the ECHR, 2024, s.66). 6. maddede yer alan haklar mutlak değildir ve sınırlandırılabilir. Ancak bu sınırlandırmalar ilk olarak hakkın özünü bozacak şekilde veya ölçüde mahkemelere erişimi kısıtlamamalı, ikinci olarak meşru bir amaca yönelik olmalı ve üçüncü olarak ise ulaşılmak istenen amaçla orantılı olmalıdır (“Human Rights and Climate Change: Grand Chamber of European Court Rules in Three Cases,” 2024).

AİHM, AİHS’in 6. maddesinin 1. paragrafının derneğin başvurusuna uygulanabileceğine karar vermiş ve böylece İsviçre’nin söz konusu hükmü ihlal ettiğini belirtmiştir. AİHM, çevre alanında, özellikle iklim değişikliği bağlamında derneklerin toplu eylemlerinin önemini yineleyerek, 6. maddenin 1. paragrafının uygulanabilir olduğunu değerlendirmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.282). Başvuran dernek ile ilgili olarak, AİHM, derneğin iklim değişikliğinin olumsuz etkileri bakımından üyelerinin medeni haklarını savunmaya çalıştığını tespit etmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.621). Bireysel başvuru sahipleri “hafifletici önlemlerin etkili bir şekilde uygulanmasının tek başına bireysel hakları üzerinde yeterince acil ve kesin etkiler yaratacağını” ispatlayamamışlardır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.624). AİHM’e göre bireysel başvuranlar, uyuşmazlığın hakları bakımından doğrudan belirleyici olmadığını ve İsviçre makamlarından talep ettikleri eylemlerin “iklim değişikliği bağlamında bireysel hakları üzerinde yeterince acil ve kesin etkiler

yaratmayacağını” tespit etmiştir. AİHM, bireysel başvuruların uyumsuzluğu ile iç hukukta dayandıkları ulusal haklar arasındaki bağlantının çok zayıf olduğunu ve “*uyumsuzluğun sonucunun sivil hakları için doğrudan belirleyici olmadığını*” açıklamıştır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.624). Bu nedenle, AİHM, bireysel başvuruların 6. maddeye dayalı şikâyetlerini kabul edilemez bulmuştur (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.625).

İsviçre mahkemeleri, başvuran derneğin talebinin esası hakkında tartışma yapmadığından (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.633), AİHM, AİHS’in 6. maddesinin 1. paragrafında yer alan mahkemeye erişim hakkının özünün ihlal edildiğine karar vermiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.638). İsviçre mahkemeleri, iklim değişikliğine ilişkin bilimsel kanıtları incelememiş ve derneğin açtığı davayı ciddiye almamış veya hiç ele almamıştır. Böylece, mahkemeye erişim hakkının özü ihlal edilmiştir (“The Grand Chamber of the European Court of Human Rights Issues Groundbreaking Judgment on Climate Change and Human Rights,” 2024). AİHM, İsviçre Yüksek Mahkemesinin “*küresel ısınmanın kritik sınıra ulaşmasını önlemek için hala zaman olduğu*” yönündeki açıklamasına atıfta bulunarak, İsviçre mahkemelerinin bilimsel kanıtları yeterince dikkate almadığını belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.635 ve 639). AİHM, iklim değişikliği davalarında ulusal mahkemelerin oynadığı ve oynamaya devam edeceği kilit rolü (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.629) ve şikâyetlerin “*otomatik olarak mahkemelerin ilgilenmemesi gereken siyasi bir mesele olarak görülemeyeceğini*” vurgulamıştır (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.634). İklim değişikliği bağlamı, çevre sorunlarından farklıdır, daha geniştir, riskleri daha büyüktür ve bazıları geri döndürülemez niteliktedir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.431 ve 434). Acil bir riskin olmaması, 6. maddeye göre davanın reddedilmesine yol açmamalıdır. Bunun nedeni böyle bir yaklaşım “*iklim değişikliğiyle ilişkili en ciddi risklerin çoğu için mahkemeye erişimi haksız bir şekilde kısıtlayacaktır*” (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.614).

AİHM, ulusal makamların mevzuatın ve önlemlerin uygulanması konusunda geniş takdir yetkisine sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, İsviçre makamlarının bu davada ilgili mevzuatı ve önlemleri zamanında ve uygun bir şekilde tasarlama, geliştirme ve uygulama konusunda harekete geçmediğini belirtmiştir. Ayrıca, AİHM, mevcut iç hukukta yer alan azaltım önlemlerinin etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin başvuran derneğin şikâyetine AİHS’in 6. maddesinin 1. paragrafının uygulanması gerektiğine karar vermiştir (“KlimaSeniorinnen v Switzerland (ECtHR),” Climate Case Chart).

6. maddenin 1. paragrafı ile ilgili karar, AİHM'in mağdur statüsü ve dava ehliyeti konusundaki bulgularıyla uyumludur ve iklim değişikliği bağlamında insan hakları ihlallerine ilişkin davaları bireysel başvuru sahiplerinden ziyade derneklerin açmasını tercih ettiğini vurgulamaktadır. Ancak, resmi açıdan, AİHM'in ulusal sera gazı azaltım hedeflerinin uygulanmaması ile ilgili uyuşmazlığın dernek üyelerinin haklarıyla doğrudan ilgili olduğunu, ancak dernek üyesi olan bireysel başvuru sahiplerinin haklarıyla ilgili olmadığını neden değerlendirdiği açık değildir (Hösli and Rehmann, 2024, s.283).

KlimaSeniorinnen kararındaki tüm başvuranlar taleplerini AİHS'in 6. ve 13. maddelerine dayandırmıştır. Başvuranlar, AİHS'in 6. maddesinin 1. paragrafı ile güvence altına alınan ulusal mahkemelere erişim hakkının kendilerine verilmemiş olduğunu ve 13. madde ile sağlanan etkili bir hukuk yoluna erişemediklerini iddia etmişlerdir (Fernandez, 2024, s.57). AİHM, 13. maddeye *lex specialis* olan 6. maddenin 1. paragrafının ihlal edildiğine zaten karar vermiş olduğundan, 13. maddeye göre şikâyeti ayrı olarak incelemesinin gereksiz olduğunu ve tartışılabilir bir iddia bulunmadığını belirtmiştir (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland, ECtHR, 2023, para.644 ve 645).

4. Ulusal ve Uluslararası Mahkeme Kararlarında İklim Değişikliği

İklim değişikliğinin çok çeşitli insan haklarını etkilediği şüphe götürmez bir gerçektir. Ancak, etkilerinin katı hukuki anlamda insan hakları ihlali olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği ve ne ölçüde nitelendirilebileceği açık değildir. Bu karmaşık etkileşim, ulusal mahkemeler ve uluslararası yarı yargı organları nezdinde, konuyu çeşitli şekillerde ele alan iklim değişikliği davalarının konusunu oluşturmuştur.

4.1. Ulusal Mahkemelerin İklim Değişikliğine İlişkin Kararları

Dünyanın önde gelen iklim bilimcileri “tüm insanlar bakımından yaşanabilir ve sürdürülebilir bir gelecek sağlamak için fırsat penceresinin hızla kapanmakta olduğu” sonucuna varmıştır. İklim eylemi konusunda yaklaşık 50 yıldır mevzuatlarda taahhütlerde bulunulmasına rağmen, devletler yeterince çaba göstermemektedir. Sonuç olarak, dünyanın dört bir yanındaki vatandaşlar, hükümetlerinin iklim eylemi eksikliğinin temel insan haklarının ihlaline yol açtığını veya açacağını iddia ederek mahkemelere başvurmaktadır. İklim değişikliği bakımından bugüne kadar iklim davalarının büyük çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri mahkemelerinde görülmüş olup söz konusu etki yayılarak günümüzde ABD dışında da iklim değişikliğine ilişkin davalara da etki etmiştir (Norin, 2024, s.8).

Ulusal yargı içtihatları, Hollanda Yüksek Mahkemesinin 2019 yılında Urgenda Vakfı/Hollanda davasında (*Urgenda Foundation v. Netherlands, Dutch Supreme Court Decision, 2019*) verdiği kararla başlamıştır. Hollanda Yüksek Mahkemesine

taşınan mesele, devletin 2020 yılı sonuna kadar sera gazı emisyonlarını belirli bir oranda azaltmakla yükümlü olup olmadığı ile ilgilidir (Norin, 2024, s.38). Hollanda Yüksek Mahkemesi, iklim değişikliğinin yol açtığı risklerin AİHS ile güvence altına alınan haklara önemli tehditler oluşturduğu sonucuna varmıştır (Pindham, 2024). Başka bir deyişle, Hollanda Yüksek Mahkemesi Urgenda kararında Hollanda hükümetinin 2020 yılına kadar sera gazı emisyonlarını en az %25 oranında acilen azaltmakla yükümlü olduğu yönünde karar vererek AİHS'in 2. maddesi ve 8. maddesinin nüfusu bir bütün olarak tehdit eden çevresel tehlikelere de uygulanması gerektiğini ve AİHS'in 13. maddesinin ulusal mahkemelerin etkili bir çözüm yolu sunmasını gerektirdiğini belirtmiştir (*Urgenda Foundation v. Netherlands, Dutch Supreme Court Decision, para.5.2.2 ve 5.6.2*). Urgenda davası, mahkemenin davacıların lehine karar verdiği ve davalı devletin insan hakları kapsamında yeterli iklim eylemi alma konusunda pozitif yükümlülükleri olduğunu tespit ettiği ilk büyük Avrupa haksız fiil davasıdır. Urgenda kararı tamamen Hollanda'nın uluslararası taahhütlerine, özellikle BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Paris Antlaşması'na dayanmaktadır (Norin, 2024, s.38).

Urgenda kararının ardından, Alman Federal Anayasa Mahkemesinde Neubauer ve Diğerleri/Almanya kararı gündeme gelmiştir (Neubauer and Others v. Germany, German Federal Constitutional Court, 2021). 2020 yılında bir grup Alman gençten oluşan başvurular, Alman Federal İklim Koruma Yasası ile 1990'ların seviyelerine göre 2030 yılına kadar %55 oranında sera gazı salımının azaltılması planının, Almanya'nın Paris Antlaşması kapsamındaki yükümlülüğüne kıyasla yetersiz olduğunu ve insan haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdi. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi, 2021 yılında hedeflerin yetersiz olduğunu ve dolayısıyla anayasaya aykırı olduğunu tespit etmiştir. Alman Federal Anayasa Mahkemesinin anayasaya aykırı olduğu yönündeki kararının gerekçesi, günümüzde alınacak yetersiz iklim önlemlerinin gelecek nesillerin özgürlüklerinde önemli kısıtlamalara yol açacağına ilişkindir (Neubauer and Others v. Germany, German Federal Constitutional Court, 2021, para.246). Söz konusu Mahkeme uluslararası hukuktan, özellikle Paris Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükleri açıkça kabul etmiştir. İhlal büyük ölçüde önleme ve orantılılık ilkeleri ile nesiller arası eşitlik ilkesine dayanmaktadır. Alman Federal Anayasa Mahkemesi böylece, Urgenda kararında Hollanda Mahkemesinin gittiği noktadan daha da ileri giderek yalnızca devletin uluslararası taahhütlerine değil, teamül hukukuna dayalı pozitif yükümlülükler getirmiştir (Norin, 2024, s.39).

Bir başka dava, Kasım 2023'te Belçika Temyiz Mahkemesi'nin Klimaatzaak/Belçika Krallığı ve Diğerleri davasında (VZW Klimaatzaak v. Kingdom of Belgium and Others, Brussels Court of Appeal, 2023) verdiği karardır. Söz konusu karar, birkaç kişi ve bir derneğin Belçika hükümetinin sera gazı emisyonlarını azaltma önlemlerinin yetersiz olduğunu iddia ettiği Urgenda davasına benzemektedir. Başvuranların iddiaları BM Hükümetlerarası İklim

Değişikliği Paneli ve Belçika'nın BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Paris Antlaşması kapsamındaki taahhütlerine dayanmaktadır (VZW Klimaatzaak v. Kingdom of Belgium and Others, Brussels Court of Appeal, 2023, para.4-6 ve 9-11). Klimaatzaak derneğinin dava ehliyetini ele alırken, Belçika Temyiz Mahkemesi Aarhus Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak, Klimaatzaak derneğine hukuki statü (VZW Klimaatzaak v. Kingdom of Belgium and Others, Brussels Court of Appeal, 2023, para.129) bireysel başvuru sahiplerine de mağdur statüsü tanımıştır (VZW Klimaatzaak v. Kingdom of Belgium and Others, Brussels Court of Appeal, 2023, para.135). Belçika'nın iklim değişikliği konusunda aldığı önlemlerin yeterli olup olmadığını tartışırken, Temyiz Mahkemesi bunları BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli ve BM Çevre Programı (United Nations Environment Programme/UNEP raporlarıyla karşılaştırmıştır (VZW Klimaatzaak v. Kingdom of Belgium and Others, Brussels Court of Appeal, 2023, para.167-2012). 8. maddeye göre ihlal olasılığını tartışan Temyiz Mahkemesi, Belçika'nın iklim yönetiminin sera gazı azaltım hedeflerine ilişkin AB ve uluslararası standartlara uygun olduğunu değerlendirmiş, ancak Paris Anlaşması, BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, en yüksek hedefler ve Ortak Ancak Farklılaştırılmış Sorumluluklar ve İlgili Yetenekler (Common But Differentiated Responsibilities and Respective Capabilities/CBDRRC) ışığında değerlendirildiğinde, bunun "*ilgili Belçika makamlarını herhangi bir suçtan aklamadığını*" belirtmiştir (VZW Klimaatzaak v. Kingdom of Belgium and Others, Brussels Court of Appeal, 2023, para.239-243).

Avustralya'da 2021 yılında bir grup gencin başvurusu ile Avustralya Federal Mahkemesi ilk derece mahkemesinde Avustralya Çevre Bakanı'nın yetkilerini kullanırken gençlere karşı özen yükümlülüğü olduğu yönünde bir karar alınsa da söz konusu karar temyizde bozulmuştur. 2022'de Queensland Arazi Mahkemesi, yeni bir kömür madenine madencilik ruhsatı ve çevre izni vermeyi Queensland İnsan Hakları Yasası uyarınca madenin iklim değişikliği ve insan hakları üzerindeki etkisi nedeniyle reddetmiştir ("Climate Change Litigation: International Court Rules on Violation of Human Rights in Landmark Climate Case," 2024).

Hindistan Yüksek Mahkemesi, Hindistan Anayasası'nın yaşam ve kişisel özgürlük hakkını tanıyan 21. maddesini ve tüm kişilerin kanun önünde eşit ve kanunların eşit koruması altında olduğunu belirten 14. maddesini "*iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı hak*" konusunu kapsadığını kabul etmiştir. Konuyu açıklayan Başyargıç söz konusu hususu "*Temiz çevre hakkına ilişkin çok sayıda karar, iklim değişikliğini ciddi bir tehdit olarak tanıyan bazı kararlar ve iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik ulusal politikalar olmasına rağmen, halkın iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı hakkı olduğu henüz açıkça ifade edilmemiştir... İklim değişikliğinin yol açtığı yıkım her yıl artarken, bunu ayrı bir hak olarak ifade etmek gerekli hale gelmektedir. Bu hak, 14. ve 21. maddelerde tanınmaktadır*" şeklinde açıklamıştır (Pindham, 2024).

AİHM'in KlimaSeniorien kararları, dünya çapında iklim eylemlerindeki eğilimi takip etmektedir ("Climate Change Litigation: International Court Rules on Violation of Human Rights in Landmark Climate Case," 2024). Mahkemeler, insan hakları ile iklim değişikliği arasındaki güçlü bağı giderek daha fazla kabul etmekte ve devletlerin vatandaşlarını korumak amacıyla daha fazla çaba sarf etmesi gerektiğine dair bir eğilim yönünde karar vermektedir ("The European Court of Human Rights Confronts the Climate Crisis," 2024).

4.2. Uluslararası Mahkemelerin İklim Değişikliğine İlişkin Kararları

Ulusal mahkemelerdeki eğilim, uluslararası mahkemelere ve yargı organlarına da ulaşmıştır. BM İnsan Hakları Komitesine şikâyetle bulunması sonucunda BM insan hakları sözleşmesi organı tarafından alınan Teitiota/Yeni Zelanda (*Teitiota v. New Zealand*, UN Human Rights Committee, 2020) kararı mevcuttur. Başvuran, iklim değişikliğinin etkilerinden korunmak amacıyla sığınma talebinde bulunmuş ve Komite, bir kişinin hayatına yönelik telafisi imkânsız bir zarar verme riski ve/veya bu kişinin zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalma riski olduğuna dair önemli gerekçeler varsa, taraf devletlerin bu kişiyi kendi topraklarından iade etmemesi, sınır dışı etmemesi, kovmaması veya başka bir şekilde uzaklaştırmaması gerektiği sonucuna varmıştır (Pindham, 2024). BM sözleşme organları nezdinde görülen Sacchi/Arjantin ve Diğerleri (*Sacchi v. Argentina and others*, UN Committee on the Rights of the Child, 2021) ve Billy ve Diğerleri/Avustralya (*Billy and Others v. Australia*, UN Human Rights Committee, 2022) davaları da mevcuttur. Belirtilen davalarda, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde yer alan yaşam hakkı, azınlık kültürü hakkı ve aile ve mülkiyet hakkının iklim değişikliği nedeniyle tehdit altında olabileceği tespit edilmiştir (Pindham, 2024). 2022 yılında alınan bir kararda, BM İnsan Hakları Komitesi, Avustralya'nın Torres Boğazı Adaları'ndaki yerli toplulukları iklim değişikliğinin etkilerinden korumadaki başarısızlığının, devletin Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiğini belirlemiştir ("The European Court of Human Rights Confronts the Climate Crisis," 2024).

Küçük Ada Devletleri İklim Değişikliği ve Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (Commission of Small Island States on Climate Change and International Law) talebi üzerine Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi tarafından yayınlanan ve AİHM'in iklim değişikliğini önleme konusunda devletlere pozitif yükümlülük yükleyen yaklaşımını izleyen danışma görüşü mevcuttur (Gay, 2024). Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi danışma görüşünde, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (BMDHS) taraf devletlerin, deniz ortamını korumak ve sera gazı emisyonlarından kaynaklanan kirliliğin önlenmesi ve kontrolü yoluyla diğer devletlere sınır ötesi zararların önlenmesi ve uluslararası işbirliği yoluyla özel yükümlülükleri olduğu sonucuna varmıştır. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, daha önce devletlerin gerekli özeni gösterme yükümlülüklerinin

belirlenmesinde önemli bir rol oynadığını belirlediği en iyi mevcut bilimsel verileri inceleyerek, “*bilim camiasında, küresel sıcaklık artışının 1,5°C’yi aşması halinde deniz çevresi için ciddi sonuçlar doğacağı konusunda geniş bir mutabakat olduğu*”nu belirtmiştir (International Tribunal for the Law of the Sea, 2024, para.241). Danışma görüşü, iklim değişikliği ile ilgili uluslararası hukuk kuralları ve ilkelerinin tanımlanması, uygulanması ve aşamalı olarak geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere küresel işbirliği aracı olarak oluşturulan uluslararası bir kuruluş olan Küçük Ada Devletleri Komisyonu’nun (Commission on Small Island States/COSIS) talebi üzerine yayınlanmıştır. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi “*özellikle, Paris Antlaşması’nda belirlenen sıcaklık hedefi ve emisyon yolları için zaman çizelgesi, BMDHS’nin 194. maddesinin 1. paragrafı uyarınca alınması gereken önlemlerin içeriğine rehberlik ettiğini*” belirtmiştir (International Tribunal for the Law of the Sea, 2024, para.222). Söz konusu Mahkeme ayrıca Paris Antlaşması’nın hükümlerini yeterince dikkate almadığından eleştirilmiştir, zira Antlaşma’nın 2. maddesinin 1. paragrafı ve 4. maddesinin 1.paragrafında yer alan sıcaklık eşikleri ve net sıfır hedefinin toplu olarak gerçekleştirilmesi amacıyla belirlenen zaman çizelgesinin ötesinde, Paris Antlaşması’nda yorumlama açısından ilgili sayılabilecek başka yükümlülükler ve hukuki ilkeler de bulunmaktadır (Ganesan, 2024).

Uluslararası mahkemelerin iklim değişikliği konusuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 77/276 (2023) sayılı Kararı (UNGA, A/RES/77/276) ile Uluslararası Adalet Divanı’ndan iklim değişikliği ile ilgili devletlerin yükümlülükleri hakkında ve Şili ve Kolombiya’nın Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi’nden iklim acil durumlarına yanıt olarak devletlerin yükümlülükleri hakkında talep ettiği danışma görüşleri (Yüksel, 2022, s.346) söz konusu mahkemeler tarafından açıklanmıştır. Uluslararası Adalet Divanı devletlerin iklim değişikliğiyle ilgili yükümlülüklerine ilişkin 23 Temmuz 2025 tarihinde danışma görüşünü vermiştir (ICJ, 2025). Divan’ın temiz ve sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkını tanıması, bazı devletlerin söz konusu hakkı uluslararası insan hakları hukuku kapsamında ayrı bir hak olarak tanımaya isteksiz olması nedeniyle önemlidir. Divan’a ait danışma görüşü, çevre ile insan haklarından yararlanma arasındaki ilişkinin incelenmesi (ICJ, 2025, para.372-386), temiz ve sağlıklı bir çevre hakkının özerk bir hak olarak ele alınması (ICJ, 2025, para.387-393) ve bunu insan hakları yükümlülüklerinin bölgesel kapsamı ve bu yükümlülüklerden doğan sonuçların tartışılması izlemektedir (ICJ, 2025, para.394-404).

Uluslararası Adalet Divanı temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreye sahip olma hakkı, diğer insan haklarının kullanılabilmesinde önemli olduğundan, uluslararası hukuk uyarınca, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreye sahip olma hakkının diğer insan haklarının kullanılabilmesi için elzem olduğu sonucuna varmaktadır (ICJ, 2025, para.393). Böylece Divan, temiz ve sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkının özerk bir insan hakkı olduğunu belirtmiştir. Bunu yaparken Divan;

Stockholm ve Rio Bildirgeleri gibi uluslararası çevre belgelerine atıfta bulunarak, insanlar ve çevre arasındaki ilişkinin uluslararası hukukta tanındığını belirtmekte (ICJ, 2025, para.388), 1994 yılındaki bir BM İnsan Hakları Komisyonu’nun Ksetini Raporu’na dayanarak, “*bir dizi insan hakkının etkin bir şekilde kullanılması, bu haklara sahip olanlar temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşayamıyorsa tam olarak gerçekleştirilemez*” (ICJ, 2025, para.389) iddiasında bulunmaktadır. Divan, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı’na (Madde 24), Arap İnsan Hakları Şartı’na (Madde 38) ve Amerikalılar-arası İnsan Hakları Sözleşmesi’nin San Salvador Protokolü’ne (Madde 11) dayanarak, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkının bölgesel düzeylerde farklı ifadelerle de olsa tanındığını belirtmektedir (ICJ, 2025, para.390). Ayrıca Divan, BM Genel Kurulu’nun “*temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını bir insan hakkı olarak tanıdığını*” belirten 2022 BM Genel Kurulu Kararı’na atıfta bulunmaktadır (ICJ, 2025, para.392). Ancak, Divan’ın temiz ve sağlıklı bir çevre hakkının bağımsız bir hak olup olmadığını belirtmediğine ilişkin bir görüşe göre Divan’ın muğlaklığa yer bırakmadan açık bir şekilde temiz ve sağlıklı bir çevreye ilişkin bağımsız bir hakkın içeriğini ve bu haktan doğan yükümlülükleri belirtmesi itirazların önlenmesini sağlayabilirdi (Keller, 2025). Bu eksiklik, Divan’ın danışma görüşünün, Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi’nin Danışma Görüşü ile karşılaştırılmasıyla daha da belirgin hale gelmektedir. Divan’ın bu konuda derinlemesine bir tartışma sunması beklense de genel uluslararası hukuk kapsamındaki sorunları çözmekle görevli organ olan Divan işlevini, bir insan hakları mahkemesinin yargı yetkisinden ayırmak da önemlidir. Divan’ın temiz ve sağlıklı bir çevre hakkını tanıması, BM insan hakları sözleşme organlarının gelecekte bu hakkın kapsamını ve içeriğini netleştirmeye çalışmaları bakımından teşvik etme görevi görecektir. Bölgesel insan hakları sistemleri düzeyinde hâlihazırda temiz ve sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkının ayrı bir hak olarak tanımlandığı düzende Divan’ın danışma görüşü söz konusu normatif gelişmeyi uluslararası düzeye taşımaktadır (Perera, 2025).

Divan 1,5°C’nin artık “ *tarafların üzerinde anlaşıldığı birincil sıcaklık hedefi*” olduğu sonucuna varmıştır (ICJ, 2025, para.224). Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi ve Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi de iklim değişikliği görüşlerinde benzer sonuçlara ulaşmıştır. Divan fosil yakıt üretiminin devam eden genişlemesinin devletlerin gerekli özen yükümlülükleriyle uyumlu olup olmadığı şeklindeki soruları cevapsız bırakmıştır.

Divan’ın danışma görüşünün en temel eksikliği, BM Genel Kurulu’nun talebini dar yorumlamasında bulunmaktadır. Vanuatu tarafından başlatılan iklim adaleti talebi ile Divan’dan iklim sistemine önemli zarar veren devletlerin, iklim etkilerinden zarar gören veya özellikle etkilenen devletlere kıyasla yasal sonuçlarını belirlemesi istenmiştir. Buna rağmen, Divan belirli bir devletin veya devlet kategorisinin sorumluluğunu belirlemekten kaçınarak devlet sorumluluğuna ilişkin genel kuralların özetini sunmakta (ICJ, 2025, para.106-8), örf ve adet

hukukunun “zarar gören devletin kategorisine veya statüsüne bağlı olarak farklılık göstermediği” ve iklim açısından hassas devletlerin “diğer zarar gören devletlerle aynı haklara sahip olduğu” konusunda ısrar etmektedir (ICJ, 2025, para.109).

Uluslararası Adalet Divanı, deniz hakları konusunda Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin toprak kaybı yaşayan devletleri temel hatlarını tek taraflı olarak revize etmeye zorlamadığını (ICJ, 2025, para.359) belirtmekte, ancak bu temel hatları sabit veya kalıcı ilan etmekten kaçınmaktadır. Divan’ın devlet olma konusundaki açıklamaları yalnızca bir devletin kurucu unsurunun ortadan kalkmasının “mutlaka devlet olma niteliğini kaybetmesi anlamına gelmeyeceğini” (ICJ, 2025, para.363) ifade etmektedir. Bu açıklama, Divan tarafından destekleyici bir gerekçe olmadan sunulmuştur. Diğer bir deyişle, Divan’ın geçim kaynaklarının yok olması veya yükselen deniz seviyeleri altında ülkelerinin yok olmasıyla karşı karşıya olan toplulukların sorunlarına değinmediği belirtilebilir (Prost, 2025).

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz kararı, Uluslararası Adalet Divanı kararı ile karşılaştırıldığında AİHM devletlerin azaltım politikalarının, zamana bağlı azaltım hedefleriyle birlikte açıkça niceliksel olarak belirlenmiş bir adil paylaşımın karbon bütçesine dayanması gerektiğine hükmetmiştir. Buna karşılık, Divan herhangi bir nicel yükümlülüğü onaylamaktan kaçınmakta ve devletlerin sıcaklık hedefine ulaşmasında yeterli katkı sağlayabilecek önlemler almaları gerektiği şeklindeki bir sonuçla yetinmektedir (ICJ, 2025, para.242; Prost, 2025).

29 Mayıs 2025 tarihinde Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi’nin vermiş olduğu danışma görüşünde ele aldığı konu insan hakları ve iklim acil durumuna ilişkindir. Danışma görüşünün önemli görülen yönlerinden biri Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi’nin iklim sorumluluğuna yaklaşımıdır. Söz konusu Mahkeme, “şirketlerin iklim acil durumunun ele alınmasında temel bir rol oynamaları gerektiğini” tespit etmiş (IACtHR, 2025, para.345) ve Birleşmiş Milletler İş ve İnsan Hakları Çalışma Grubu’nun “yalnızca devletlerin değil, şirketlerin de iklim değişikliği ve insan hakları üzerindeki etkileriyle ilgili yükümlülükleri ve sorumlulukları olduğunu” (IACtHR, 2025, para.346) belirten açıklamalarını onaylamıştır. Buna karşılık, iklim acil durumunun ele alınmasının “şirketler tarafından yerine getirilmesi ve devletler tarafından düzenlenmesi gereken bir yükümlülük” olduğunu belirtmiştir (Jackson, 2025; IACtHR, 2025, para.345).

Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi, iklim acil durumunun devletlerin Amerikalılar-arası İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki maddi haklara saygı gösterme ve onları koruma yükümlülükleri bakımından yeni bir bağlam oluşturduğunu ve bunun iklim etkilerinin hakların kullanımına yönelik tehditleri ele almayı ve bu etkilere yanıt verecek tedbirleri gerektirdiğini vurgulamıştır (IACtHR, 2025, paras.221-223). Söz konusu Mahkeme iklimi istikrara kavuşturmak amacıyla yeni bir hak tesis etmekte ve iklime ve çevreye kitlesel ve geri döndürülemez zarar vermeme yönündeki yükümlülüğü *jus cogens* olarak tanımaktadır (IACtHR, 2025,

para.293). Mahkeme, devletlerin yalnızca insan haklarını doğrudan ihlal etmesinin yasak olmadığını, aynı zamanda Mahkeme'nin "güçlendirilmiş özen" olarak adlandırdığı ilkeye uyarak öngörülebilir iklimle ilgili zararları da önlemeleri gerektiğini açıklığa kavuşturmuştur (IACtHR, 2025, paras.231–237). Bu doktrinel yenilik, sınır ötesi çevresel zararları önlemek veya azaltmak amacıyla önleyici tedbirleri ele alan uluslararası çevre hukuku kapsamındaki geleneksel uygulamalardan ayrılmaktadır. Bunun yerine, Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi, iklim acil durumu bağlamında güçlendirilmiş özenin, tehdit altındaki haklara yönelik özel riski ve hak sahibinin savunmasızlık düzeyini hesaba katması halinde yerine getirilmiş bir insan hakları yükümlülüğü oluşturduğunu yorumlamaktadır (IACtHR, 2025, paras.235-236; AUz, 2025).

2021-2022 yıllarında, AIHM'e dokuz iklim davası açılmış ve bu davalardan üçü olan Verein KlimaSeniorinnen ve Diğerleri/İsviçre, Carême/Fransa ve Duarte Agostinho ve Diğerleri/Portekiz ve 32 Diğer Devlet, Büyük Daire'ye sevk edilmiş, diğer altı dava ise bu üç kararın açıklanmasını beklemek üzere ertelenmiştir (Norin, 2024, s.8). Sırasıyla Haziran 2022'de ve Eylül 2022'de AIHM'e sunulan başvurular Soubeste ve diğer dört başvuru/Avusturya ve 11 Diğer Devlet ve Engels/Almanya'dır ("Status of Climate Applications Before the European Court," ECtHR, 2023). İki davada da benzer şekilde ulusal veya uluslararası bir düzenlemenin nihayetinde Paris Antlaşması'nın sıcaklık hedeflerine ulaşmada gerekli olan sera gazı emisyonlarını azaltmak amacıyla yetersiz olduğunu ileri sürmektedir.

AIHM'e Mart 2021'de başvurusu yapılan Müllner/Avusturya davası, multipl skleroz hastası bir kişi tarafından açılmıştır Müllner v. Austria, HUDOC, 2024). Müllner, 30°C ve üzerindeki sıcaklıklara maruz kaldığında tekerlekli sandalyeye mahkûm olan bir sağlık sorunu yaşayan biridir. Başvuran, AIHS'in 2., 6., 8. ve 13. maddesi uyarınca Avusturya'nın Paris Antlaşması'nda belirlenen küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5°C ile 1,7°C arasında sınırlama hedefine ulaşmak amacıyla yeterli hukuki ve idari çerçeveyi oluşturmadığını ve etkili sera gazı azaltımı konusunda ulusal hedeflerini tutarlı bir şekilde yerine getirmediğini ileri sürmektedir (Factsheet-Climate Change, 2024, s.3). Ayrıca küresel ortalama sıcaklıkların artmasına katkıda bulunan düzenleme ve eylemlerin sağlık durumu nedeniyle geçici felce veya hareket kabiliyetinin kısıtlanmasına (Uhthoff Sendromu) yol açacağı açıklanmıştır (Alçık Engürülü, 2022, s.1037; Fernandez, 2024, s.71).

Müllner/Avusturya davası KlimaSeniorinnen kararıyla karşılaştırıldığında, bireysel başvuru sahibi, sağlık durumu nedeniyle sıcaktan önemli ölçüde muzdariptir. Özellikle, başvuru sahibi artık yürüyememekte ve sıcaklık 25°C ulaştığında tekerlekli sandalye kullanmak zorunda kalmaktadır; sıcaklık 30°C'yi aştığında felç geçirerek yardım almadan hareket edememektedir. AIHM'e yapılan başvuruda, Uhthoff Sendromunun tedavisi olmadığına dair bilimsel kanıtlar sunulmuş ve

başvurucunun durumunun, özellikle izolasyon nedeniyle refahı üzerindeki tüm etkileri ve onuruna genel etkisi ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Başvurucunun durumunun özel ve aile hayatı üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. AİHM'in KlimaSeniorinnen kararında bireysel mağdur statüsü kriterlerini yerine getirmek üzere uyguladığı eşik çok yüksek olduğundan Müllner gibi bir başvuranın yeni yüksek eşik karşılayıp karşılamadığı görülecektir. Nitekim, Müllner davasındaki başvuranın durumu son derece ağır olduğundan AİHM'in kendisine bireysel mağdur statüsü vermeyi reddetmesi durumunda, başka bir başvuru sahibinin bu eşik karşılaması oldukça zor olacaktır (Fernandez, 2024, s.72).

5. Sonuç

AİHM içtihadı, AİHS'in yorumlanmasında merkezi bir öneme sahiptir, zira kararlar resmi olarak sadece yargılamaya taraf olan devletler bakımından bağlayıcı olsa da AİHM'in benzer davalarda nasıl karar vereceğine dair bir gösterge niteliğindedir. AİHM'in çevre sorunları bağlamında insan haklarını yorumladığı çok sayıda içtihat bulunmakla birlikte, Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre kararı AİHM'in iklim değişikliği konusunda ilk kez karar verdiği bir dava olmuştur. AİHM böylece, iklim değişikliğinin ciddi etkilerine karşı devletin koruma yükümlülüğünü, tüm Avrupa Konseyi üye devletlerinin devletlerinin vatandaşları bakımından yeni bir insan hakkı olarak tanımıştır.

AİHM'in 2.500'den fazla kadını temsil eden derneğin dava açma ehliyeti tanınması, iklim değişikliği ile mücadelede yetersiz kalan devletlerin sorumlu tutulması yönünde önemli bir adımdır. Ancak AİHM, bireylerin mağdur olarak kabul edilebilmesinde yüksek bir eşik belirleyerek, bireylerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı hukuki işlem başlatmasını zorlaştırmıştır. AİHM iklim değişikliğinin etkilerinden şikâyet eden çevre derneklerine yönelik böyle bir eşik belirlememiştir, ancak *actio popularis*'i önlemek amacıyla katı koşullar getirilmiştir. AİHM'e göre bu tür dernekler, üyelerinin iklim değişikliğinden gerçekten ciddi şekilde etkilenip etkilenmediğini doğrulamak zorunda değildir. Çevre derneklerine tanınan bu istisnai konum, özellikle bu tür derneklerin normalde üyeleri adına veya kamu yararına yönelik AİHM'de şikâyetle bulunmalarına izin verilmediğinden sıradışıdır. Bu bağlamda, Yargıç Eicke'nin muhalefet şerhinde AİHM'in de facto bir *actio popularis*'e izin verdiği, oysa AİHM'in içtihadına göre bu tür davaların kabul edilemez olduğu belirtilmektedir. AİHM'in derneklerin bireylerden daha geniş bir kapsamda dava açabileceği yönündeki bulgusu, devletlere karşı devam eden iklimle ilgili iç hukuk davalarını etkileyebilir ve STK'lar tarafından devletlere karşı insan hakları davalarının artmasına yol açabilir.

AİHM'in bir yandan iklim değişikliğiyle mücadelenin insan hakları boyutunu vurgulamak, diğer yandan da vatandaşların iklim meselesini gündeme getirmek amacıyla AİHM'e başvurmasını önlemek arasında bir denge kurmaya çalıştığı söylenebilir. Söz konusu dengeleme, iklim değişikliğiyle mücadelenin AİHS'in konusu olmadığını düşünen siyasetçiler ve hukuk uzmanları ile AİHM'in bireylere

daha geniş hukuki koruma erişimi sağlaması gerektiğini düşünenler tarafından eleştirilere yol açmaktadır.

KlimaSeniorinnen kararı, iklim davalarında hak temelli bir yaklaşım kullanmak isteyen davacılara yeni bir ivme kazandırabilir. AİHM, Paris Antlaşması kapsamında emisyon hedeflerinin belirlenmesi ve yerine getirilmesinde devletlerin harekete geçmemesinin veya yetersiz harekete geçmesinin AİHS’te düzenlenen hakların ihlalini teşkil edebileceğine karar vererek yeni bir çığır açmıştır. AİHM, yaşayan araç ilkesi uyarınca, AİHS’in iklim değişikliğiyle ilgili iddiaları da kapsadığını kabul etmiştir. AİHM ayrıca, BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli’nin bulgularına önemli ağırlık veren giderek artan sayıda ulusal ve uluslararası hukuk kuruluşuna destek vererek, bilimsel kanıtlarla mücadele etme isteğini ortaya koymuştur. Takdir marjı ve yaşayan araç ilkesi, AİHM’in politika yapımında devlet egemenliğine saygı ile mevcut çevresel zorluklar ışığında insan haklarının gelişen yorumlanması arasındaki etkileşimi temsil ettiğinden iklim değişikliği davalarında önem arz etmektedir. Bu ikili uygulama, devletlerin çeşitli çevre stratejileri tasarlama ve uygulama konusunda gerekli esnekliğe sahip olmalarını sağlarken, AİHS tarafından korunan temel hakların iklim değişikliğinin tehlikesine karşı koyabilmesini temin etmektedir.

KlimaSeniorinnen kararı, AİHS’in devletlere yüklediği yükümlülükler bağlamında iklim değişikliği ile ilgili önlemler alma konusunda pozitif yükümlülükler içermektedir ve bu durum, AİHS’e taraf devletlere iklim değişikliğini hafifletme çabalarını artırmalarında ek baskı oluşturabilmesi nedenleriyle önem taşımaktadır. Söz konusu karar, devletleri iklim değişikliğini hedef alan daha kapsamlı mevzuat ve politikalar geliştirmeye teşvik edebilir. İsviçre kararıyla AİHM, iklim değişikliğiyle mücadele konusunda hükümetlere baskı yapmak konusunda ulusal mahkemelere açıkça destek vermektedir. Davanın etkileri İsviçre’nin ötesinde Avrupa Konseyi’nin tüm üye devletleri bakımından devletleri iklim değişikliğinin etkilerinden en savunmasız kesimleri koruyan politikalar uygulamaya zorlayabilir. Avrupa Birliği dışındaki bir dizi devlet de dâhil olmak üzere, iklim değişikliği ile ilgili çok daha fazla dava açılması muhtemeldir. AİHM önemli bir emsal oluşturmuş olsa da nihai başarı, İsviçre ve diğer AİHM üye devletlerde tartışma ve politika sonuçlarını teşvik edip edemeyeceğine bağlı olacaktır.

Kaynakça

- Al Khatib, A. and Linders T. (2024). “European Court of Human Rights rules in landmark case that governments must combat,” *Stibbe*. Erişim adresi: <https://www.stibbe.com/publications-and-insights/european-court-of-human-rights-rules-in-landmark-case-that-governments> (e.t.04.06.2025)
- Allen, A. and Drury, H. (2024) “Hot or cold? The European Court of Human Rights’ recent decisions in climate change and human rights cases,” *Travers Smith*, Erişim adresi:

<https://www.traverssmith.com/knowledge/knowledge-container/hot-or-cold-the-european-court-of-human-rights-recent-decisions-in-climate-change-and-human-rights-cases/> (e.t.04.06.2025)

Amirfar, C., Blake, C., Reid N. L. ve Rowe, S. J. (2024). "Climate change litigation: The European Court of Human Rights finds violation of convention rights," *Debevoise and Plimpton*. Erişim adresi: <https://www.debevoise.com/insights/publications/2024/04/climate-change-litigation-the-european-court> (e.t.04.06.2025)

Analytical study on the promotion and protection of the rights of older persons in the context of climate change, *OHCHR, A/HRC/47/46, Plain-version-older-people-climate-change-study-2021-EN.docx* (e.t.24.07.2025)

Arntz, S. and Krommendijk, J. (2024). "Historic and unprecedented: The ECtHR upholds positive human rights obligations to mitigate climate change," *Columbia Law School SABIN Center for Climate Change Law*. Erişim adresi: <https://blogs.law.columbia.edu/climatechange/2024/04/10/historic-and-unprecedented-the-ecthr-upholds-positive-human-rights-obligations-to-mitigate-climate-change/> (e.t.04.06.2025)

Auz, J. (2025). "The Inter-American Court of Human Rights' Advisory Opinion on the Climate Emergency: A Global South Contribution to Climate Governance," *EJIL:Talk*, 18 July 2025, Erişim adresi: <https://www.ejiltalk.org/the-inter-american-court-of-human-rights-advisory-opinion-on-the-climate-emergency-a-global-south-contribution-to-climate-governance/> (e.t.14.09.2025)

BAHR (2024). "Climate change litigation: Recent landmark verdict from the European Court of Human Rights can change the game," Erişim adresi: <https://bahr.no/newsletter/climate-change-litigation-recent-landmark-verdict-from-the-european-court-of-human-rights-can-change-the-game> (e.t.04.06.2025)

Bharadwaj, B. (2024). "A new European Court of Human Rights ruling has established a vital new precedent," *Chatham House*. Erişim adresi: <https://www.chathamhouse.org/2024/04/new-european-court-human-rights-ruling-has-established-vital-new-precedent> (e.t.04.06.2025)

Bibas, B. (2024). "Switzerland condemned by the ECHR: A decisive step for climate justice in Europe," *Justice Info*. Erişim adresi: <https://www.justiceinfo.net/en/131548-switzerland-condemned-echr-decisive-step-climate-justice-europe.html> (e.t.04.06.2025)

Billy and Others v. Australia, UN Human Rights Committee, UN Doc.CCPR/C/135/D/3624/2019, 22 September 2022. Erişim adresi:

<https://climatecasechart.com/non-us-case/petition-of-torres-strait-islanders-to-the-united-nations-human-rights-committee-alleging-violations-stemming-from-australias-inaction-on-climate-change/>
(06.06.2025)

Botsford, P. (2024). "Climate crisis: European Court of Human Rights opens door for governments to face claims over inadequate measures," *International Bar Association*. Erişim adresi: <https://www.ibanet.org/Climate-crisis-EcTHR-opens-door-for-govs-to-face-claims> (e.t.04.06.2025)

Budayeva and Others v. Russia, European Court of Human Rights, Application nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, 20 March 2008. Erişim adresi: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-85436%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-85436%22]}) (e.t.06.06.2025)

Butler, M. (2024). "Article 8 and climate change: A view of Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v Switzerland (App. no. 53600/20)," *Landmark Chambers*. Erişim adresi: <https://www.landmarkchambers.co.uk/news-and-cases/article-8-and-climate-change-a-view-of-verein-klimaseniorinnen-schweiz-and-others-v-switzerland-app-no-53600-20> (e.t.04.06.2025)

Buyse, A. and Istrefi, K. (2024). "Climate cases decided today: Small step or huge leap?," *ECHR Blog*, Erişim adresi: <https://www.echrblog.com/2024/04/climate-cases-decided-today-small-step.html> (e.t.04.06.2025).

Carême v. France, European Court of Human Rights, Application no. 7189/21, Decision, Strasbourg, 9 April 2024. Erişim adresi: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-233174%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-233174%22]}) (e.t.06.06.2025)

Cleary Gottlieb (2024). "Human rights and climate change: Grand chamber of European Court rules in three cases," Erişim adresi: <https://www.clearygottlieb.com/news-and-insights/publication-listing/human-rights-and-climate-change-grand-chamber-of-european-court-rules-in-three-cases> (e.t.04.06.2025)

Climate Case Chart, "KlimaSeniorinnen v Switzerland (ECtHR)," Erişim adresi: <https://climatecasechart.com/non-us-case/union-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-swiss-federal-council-and-others/> (e.t.04.06.2025)

Climate Change Litigation Databases, Columbia Law School Sabin Center for Climate Change Law, Erişim adresi: <https://climatecasechart.com> (e.t.13.09.2025)

Climate change litigation: International court rules on violation of human rights in landmark climate case (2024). *Clyde & Co*, Erişim adresi: <https://www.clydeco.com/en/insights/2024/07/%E2%80%A2-climate-change-litigation-international-court-ru> (e.t.04.06.2025)

Cyrus R. Vance Center for International Justice (2024). “The European Court of Human Rights confronts the climate crisis,” Erişim adresi: <https://www.vancecenter.org/news-analysis/the-european-court-of-human-rights-confronts-the-climate-crisis/> (e.t.04.06.2025)

Çakan, S. (2025). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde iklim değişikliği davaları,” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29 (1), 197-244.

Dissenting opinion to Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, European Court of Human Rights, Application no. 53600/20 9 April 2024. Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20VEREIN%20KLIMASENIORINNEN%20SCHWEIZ%20AND%20OTHERS%20v.%20SWITZERLAND%22%2D%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%2D%22itemid%22:%5B%22001-233206%22%5D%5D%7D> (e.t.06.06.2025)

Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others, European Court of Human Rights, 9 April 2024. Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B%22itemid%22:%5B%22002-14303%22%5D%7D> (e.t.24.07.2025)

Ekiz, S. ve Koç Başar, C. (2024). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında actio popularis: Çevre kirliliği ve iklim değişikliği bağlamında bir değerlendirme,” *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 831-868.

Engürülü Alçık, M. (2022). “AİHM’in çevre içtihadının iklim değişikliği davalarına uygulanabilirliği,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 72 (3), 1007-1054.

ENNHRI (2024). “The Grand Chamber of the European Court of Human Rights issues groundbreaking judgment on climate change and human rights,” Erişim adresi: <https://ennhri.org/news-and-blog/the-grand-chamber-of-the-european-court-of-human-rights-issues-groundbreaking-judgment-on-climate-change-and-human-rights/> (e.t.04.06.2025)

European Court of Human Rights (2023). “Status of climate applications before the European Court,” *Press Release*, Erişim adresi:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7566368-10398533%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7566368-10398533%22]}) (06.06.2025)

European Court of Human Rights Delivers Ground-Breaking Climate Change Decision (2024). *Norton Rose Fulbright*. Erişim adresi: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/f0569156/european-court-of-human-rights-delivers-ground-breaking-climate-change-decision> (e.t.04.06.2025)

European Court of Human Rights, *Climate Case Chart*, Erişim adresi: <https://climatecasechart.com/non-us-jurisdiction/european-court-of-human-rights/> (e.t.04.06.2025)

Factsheet-Climate Change (2024). *European Court of Human Rights*. Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_climate_change_eng (e.t.04.06.2025)

Fernandez, M. J. E. (2024). The European Court of Human Rights Approach to Climate Change, *University of Iceland*, MA dis..

Firat, E. (2023). "Rights-based litigation in tackling climate change: Can the ECtHR be effective in protecting human rights in the context of climate change?," *Law and Justice Review*, 14 (26), 89-140.

Freshfields (2024). "Climate change and human rights: A new chapter for states, NGOs, and businesses?," Erişim adresi: <https://sustainability.freshfields.com/post/102j5yc/climate-change-and-human-rights-a-new-chapter-for-states-ngos-and-businesses> (e.t.04.06.2025)

Ganesan, P. (2024). "ECtHR and ITLOS on climate change: A common approach to climate treaties?," *Climate Rights Debate*. Erişim adresi: <https://climaterightsdatabase.com/2024/06/11/ecthr-and-itlos-on-climate-change-a-common-approach-to-climate-treaties/> (e.t.04.06.2025)

Gay, T. (2024). "Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland: Updates and analysis on historic ruling, half a year on," *Chambers and Partners*. Erişim adresi: <https://chambers.com/topics/climate-seniors-echr-case-global-impact> (e.t.04.06.2025)

Giraldez, I. P. (2024). "Curb your enthusiasm (not your emissions): Analysis of the ECtHR rulings on state responsibility for climate change," *Opiniojuris*. Erişim adresi: <https://opiniojuris.org/2024/05/22/curb-your-enthusiasm-not-your-emissions-analysis-of-the-ecthr-rulings-on-state-responsibility-for-climate-change/> (e.t.04.06.2025)

- Heri, C. (2025). "Mattering in the anthropocene: The ECtHR's domesticating framing of climate change," *The International Journal of Human Rights*, 1-23.
- Hösli, A. and Rehmann, M. (2024). "Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: The European Court of Human Rights' answer to climate change," *Climate Law*, Brill Nijhoff, 14 (3-4), 1-22.
- Inter-American Court of Human Rights, Climate Emergency and Human Rights, Advisory Opinion, 29 May 2025, Erişim adresi: https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2025/20250703_18528_decision-2.pdf (e.t.14.09.2025)
- International Commission on Jurists (2024). "Switzerland: Failing to comply with European Court's ruling on climate protection not an option," Erişim adresi: <https://www.icj.org/switzerland-failing-to-comply-with-european-courts-ruling-on-climate-protection-not-an-option/> (e.t.04.06.2025)
- International Court of Justice (ICJ), Obligations of States in Respect of Climate Change, Advisory Opinion, 23 July 2025, Erişim adresi: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/187/187-20250723-adv-01-00-en.pdf> (14.09.2025)
- International Tribunal for the Law of the Sea, Advisory Opinion, List of Cases no.31, 21 May 2024. Erişim adresi: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/31/Advisory_Opinion/C31_Adv_Op_21.05.2024_orig.pdf (06.06.2025)
- Kirkpatrick, A. (2024). "The European Court of Human Rights finds that state's climate inaction breaches its human rights obligations," *Clifford Chance*, Erişim adresi: <https://www.cliffordchance.com/insights/resources/blogs/business-and-human-rights-insights/2024/10/the-european-court-of-human-rights-finds-that-states-climate-inaction-breaches-its-human-rights-obligations.html> (e.t.04.06.2025)
- L.C.B v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, Application no.14/1997/798/1001, Judgment, 9 June 1998. Erişim adresi: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-58176%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-58176%22]}) (e.t.06.06.2025)
- Lawne, D., Grimes L. and Kenny, P. (2024). "ECTHR rules on three landmark cases addressing governments' (in)action on climate change," *Legal 500*. Erişim adresi: <https://www.legal500.com/developments/thought-leadership/ecthr-rules-on-three-landmark-cases-addressing-governments-inaction-on-climate-change-2/> (e.t.04.06.2025)

- López Ostra v. Spain, European Court of Human Rights, Application no.16798/90, Judgement, 9 December 1994. Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57905%22%5D%7D> (e.t.24.06.2025)
- Mahkeme İç Tüzüğü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/rules_court_tur (e.t.13.09.2025)
- Mariconda, A. (2023). "Victim status of individuals in climate change litigation before the ECtHR," *The Italian Review of International Law and Comparative Law*, 3 (2), 260-282. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/org/science/article/pii/S2772564223000485> (e.t.04.06.2025)
- Merinero, S. G. and de la Cuesta Moreno-Cervera, P. (2024). "The right to a healthy environment as a human right: Considerations on the latest climate rulings at the ECtHR," Universidad Carlos III de Madrid Climate Strategic Initiative. Erişim adresi: <https://climate.uc3m.es/2024/05/21/the-right-to-a-healthy-environment-as-a-human-right-considerations-on-the-latest-climate-rulings-at-the-ecthr/> (e.t.04.06.2025)
- Milanovic, M. (2024). "A quick take on the European Court's climate change judgments," *Blog of the European Journal of International Law*, Erişim adresi: https://www.ejiltalk.org/a-quick-take-on-the-european-courts-climate-change-judgments/?utm_source=mailpoet&utm_medium=email&utm_campaign=ejil-talk-newsletter-post-title_2 (e.t.04.06.2025)
- Mittoo, I. (2024). "Fighting climate change is a human right: Should this be a surprise?," *King's Stufent Law Review*. Erişim adresi: <https://blogs.kcl.ac.uk/kslr/2024/06/19/fighting-climate-change-is-a-human-right-should-this-be-a-surprise/> (e.t.04.06.2025)
- Müllner v. Austria, HUDOC, App no.18859/21 (communicated case, 2024) Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-235058%22%5D%7D> (e.t.31.06.2025)
- Neubauer and Others v. Germany, German Federal Constitutional Court, 24 March 2021. Erişim adresi: https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2021/20210324_11817_order-1.pdf (e.t.06.06.2025)
- Norwegian Human Rights Institution, "The European Convention on Human Rights," Erişim adresi: <https://www.nhri.no/en/report/climate-and-human-rights/5-the-european-convention-on-human-rights/> (e.t.04.06.2025)

- Olsson, E. (2023). "Greening the European Convention on Human Rights," *University of Gothenburg*, MA diss..
- Öneryildiz v. Turkey, European Court of Human Rights, Application no. [48939/99](#), Judgment, 30 November 2004. Erişim adresi: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22001-67614%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22001-67614%22%7D) (e.t.06.06.2025)
- Örvall, C. (2023). The role of the ECHR in climate change, *Lund University*, MA Diss..
- Paris Agreement (2015). *United Nations*. Erişim adresi: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (e.t.11.06.2025)
- Perera, R. (2025). "The ICJ's Recognition of an Autonomous Right to a Clean and Healthy Environment," *EJIL:Talk!*, Erişim adresi: <https://www.ejiltalk.org/the-icjs-recognition-of-an-autonomous-right-to-a-clean-and-healthy-environment/> (14.09.2025)
- Pindham, N. (2024). "Deep dive: State obligations to protect people in their jurisdiction from the effects of climate change," *Cornerstone Barristers*. Erişim adresi: <https://cornerstonebarristers.com/deep-dive-state-obligations-to-protect-people-in-their-jurisdiction-from-the-effects-of-climate-change/> (e.t.04.06.2025)
- Powell and Rayner v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, Application no. [9310/81](#), 21 February 1990. Erişim adresi: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22001-57622%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22001-57622%22%7D) (e.t.24.06.2025)
- Prost, M. (2025). "Disaster Passing as Miracle? A Critical Take on the ICJ's Climate Advisory Opinion," *EJIL:Talk!*, Erişim adresi: <https://www.ejiltalk.org/disaster-passing-as-miracle-a-critical-take-on-the-icjs-climate-advisory-opinion/> (e.t.14.09.2025)
- Raible, L. (2024). Climate change and positive obligations in the ECHR, *Völkerrechtsblog*. Erişim adresi: <https://voelkerrechtsblog.org/climate-change-and-positive-obligations-in-the-echr/> (e.t.04.06.2025)
- Request for an Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Obligations of States in Respect of Climate Change, United Nations General Assembly, A/RES/77/276, 4 April 2023, Erişim adresi: <https://docs.un.org/en/A/RES/77/276> (e.t.14.09.2025)

- Rocha, A., Tigre, M. A., Stoyanova, V., Xavier, E., Martini C. and Cohen, M. (2024). "Reparation for climate change at the ECtHR," *Columbia Law School SABIN Center for Climate Change Law*. Erişim adresi: <https://blogs.law.columbia.edu/climatechange/2024/05/10/reparation-for-climate-change-at-the-ecthr/> (e.t.04.06.2025)
- Sacchi v. Argentina and others*, UN Committee on the Rights of the Child, UN Doc.CRC/C/88/D/108/2019, October 2021. Erişim adresi: https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2021/20211008_Communication-No.-1042019-Argentina-Communication-No.-1052019-Brazil-Communication-No.-1062019-France-Communication-No.-1072019-Germany-Communication-No.-1082019-Turkey_decision-2.pdf (e.t.06.06.2025)
- Sancakdar, O. (2023). "İklim değişikliğinin kamu hizmeti, sürdürülebilir kalkınma ve temel haklara etkilerinden kesitler ve iklim davaları," *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 22, 99-129.
- Sanchez, L. (2024). "European Court delivers landmark climate-change decisions: An access to justice perspective (part II)," *Just Access*. Erişim adresi: <https://just-access.de/european-court-delivers-landmark-climate-change-decisions-an-access-to-justice-perspective-part-ii/> (e.t.04.06.2025)
- Snowball, F., Richardson, R., Forson, R. and Alam, S. (2024). "ECtHR turns up the heat on convention members to adequately mitigate the risks of climate change," *Macfarlanes*. Erişim adresi: <https://www.macfarlanes.com/what-we-think/102eli5/ecthr-turns-up-the-heat-on-convention-members-to-adequately-mitigate-the-risks-of-climate-change-102jafg/> (e.t.04.06.2025)
- Teitiota v New Zealand*, UN Human Rights Committee, UN Doc.CCPR/C/127/D/2728/2016 7 January 2020. Erişim adresi: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/hrc/2020/en/123128> (e.t.06.06.2025) .
- Tigre, M. A. and Bönnemann, M. (2024). "The transformation of European climate change litigation: Introduction to the blog symposium," *Climate Law*. Erişim adresi: <https://verfassungsblog.de/reparation-for-climate-change-at-the-ecthr/> (e.t.04.06.2025)
- Tyrer v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, Application no. 5856/72, Decision, 25 April 1978. Erişim adresi: <http://hudoc.echr.coe.int/> (e.t.24.07.2025).
- Tzevelekos, V. P. and Dzehtsiarou, K. (2022). "Climate change: The world and the ECtHR in uncharted waters," *European Convention on Human Rights Law Review*, 3 (2), 1-7.

Urgenda Foundation v. Netherlands, Dutch Supreme Court Decision, Case no.19/00135, 20 December 2019. Erişim adresi: https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2020/20200113_2015-HAZA-C0900456689_judgment.pdf (06.06.2025)

Ünal, E. (2024). “Uluslararası ve ulusal mahkeme kararları ışığında iklim içtihadının gelişimi,” *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, 3 (6), 168-209.

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, European Court of Human Rights, Application no. 53600/20 9 April 2024. Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22%22CASE%20OF%20VEREIN%20KLIMASENIORINNEN%20SCHWEIZ%20AND%20OTHERS%20v.%20SWITZERLAND%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-233206%22%5D%7D> (e.t.06.06.2025)

VZW Klimaatzaak v. Kingdom of Belgium and Others, Brussels Court of Appeal, Directory no.8411, 30 November 2023. Erişim adresi: https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2023/20231130_2660_judgment-2.pdf (e.t.25.06.2025)

Yusufeli ilçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Türkiye, European Court of Human Rights, Application no. 37857/14, 2021.

Yüksel, C. (2022). “İklim değişikliğiyle mücadelede bir araç olarak uluslararası insan hakları hukuku,” *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 10 (2), 339-366.

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Climate Change and The Jurisdiction of The European Court of Human Rights: Judgement of Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others V. Switzerland

Extended Abstract

1. Introduction

On April 9, 2024, the European Court of Human Rights (ECtHR) addressed a total of three climate cases in which individuals and an environmental association alleged that the respondent governments were pursuing inadequate climate policies that violated their rights guaranteed under the European Convention on Human Rights (ECHR). Due to the overlap in the subject matter, the ECtHR Grand Chamber issued rulings on all three cases in a single day, examining whether states have an obligation to protect their citizens from the effects of climate change.

In the cases of *Carême v. France* and *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States*, the ECtHR ruled the applicants' complaints inadmissible on procedural grounds—namely, the lack of victim status and the failure to exhaust domestic remedies, respectively—without addressing the merits of the cases. The only case the Court found admissible was *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, making it the most influential among the three for several reasons.

The case was brought by *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz*, a Swiss civil society organization composed of over 2,000 Swiss women with an average age of over 70, established to combat climate change and concerned about the impacts of global warming on health and living conditions. Four elderly Swiss women who are members of the association also joined the application. They brought their case before the Swiss courts, arguing that heatwaves exacerbated by the climate crisis posed a threat to their health; that the state had failed to take adequate measures to reduce greenhouse gas (GHG) emissions; and that its insufficient action in combating global warming violated their rights to health and life, putting them at risk of death during heatwaves. The applicants claimed that elderly people are more vulnerable to the effects of climate change.

The applicants advocated for stronger climate legislation and increased measures by the Swiss authorities, warning that without such actions Switzerland would fail to meet its 2030 climate target set at the 2015 United Nations Climate Change Conference. On November 27, 2018, the Swiss Federal Administrative Court dismissed the case, stating that the applicants were not more affected by the climate impacts than the general public and that their claim constituted an *actio popularis*.

Appeals to the Federal Administrative Court and the Federal Supreme Court were rejected on the grounds that the applicants failed to demonstrate that their rights were sufficiently and directly affected by climate change in a way that differed from other population groups. Dissatisfied with the domestic courts' rejection, especially given their belief that climate change represents one of the greatest threats to human rights, the applicants lodged an application with the ECtHR on November 26, 2020.

The applicants' claims can be summarized as follows: by failing to implement an adequate regulatory framework to address the effects of climate change, including emission reduction targets, Switzerland violated Articles 2 (right to life) and 8 (right to respect for private and family life) of the ECHR.

In its final judgment on *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, delivered on April 9, 2024, the ECtHR declared that climate change is “one of the most pressing issues of our

time” and poses a threat to human rights. The Court found that the applicants’ rights under the ECHR had been violated. It ruled that the Swiss government’s insufficient efforts and failure to take action against climate change infringed upon the applicants’ human rights. The judgment is considered a landmark decision as it established, for the first time in European law, a link between climate change and human rights obligations.

2. Result and Discussion

Although the European Court of Human Rights (ECtHR) has a significant body of case law interpreting human rights in the context of environmental issues, the case of *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* marks the first time the Court has ruled directly on the issue of climate change. With this decision, the ECtHR recognized the state’s duty to protect against the serious effects of climate change as a new human right applicable to all citizens of Council of Europe member states.

The Court’s recognition of the standing of the association representing over 2,500 women to bring a case is a major step toward holding states accountable for inadequate action on climate change. However, the ECtHR established a high threshold for individuals to be recognized as victims, making it more difficult for individuals to initiate legal proceedings against the negative effects of climate change. While the Court did not impose such a high bar for environmental associations, it did set strict conditions to prevent *actio popularis* claims. According to the ECtHR, such associations are not required to prove that their members are directly and seriously affected by climate change. This exceptional position granted to environmental associations is particularly notable because, under normal circumstances, such groups are not permitted to lodge complaints before the ECtHR either on behalf of their members or in public interest.

In this context, Judge Eicke noted in his dissenting opinion that the Court had effectively allowed a *de facto actio popularis*, even though such actions are deemed inadmissible under established ECtHR case law. The Court’s finding that associations may bring claims on a broader basis than individuals could influence ongoing domestic climate litigation against states and potentially lead to an increase in human rights claims brought by NGOs before the Court.

It can be said that the ECtHR is trying to strike a balance between emphasizing the human rights dimension of combating climate change and preventing an influx of climate-related applications brought by citizens to the Court. This balancing act has drawn criticism both from policymakers and legal experts who believe that climate change does not fall within the scope of the Convention, and from those who argue that the Court should provide broader legal protection to individuals.

3. Conclusion

The *KlimaSeniorinnen* judgment may provide new momentum for plaintiffs seeking to adopt a rights-based approach in climate litigation. By ruling that a state’s failure or insufficient action to set and meet emission targets under the Paris Agreement could constitute a violation of rights protected by the European Convention on Human Rights (ECHR), the European Court of Human Rights (ECtHR) has broken new ground. The Court recognized, under the doctrine of the Convention as a “living instrument,” that the ECHR also encompasses claims related to climate change.

Moreover, the ECtHR has demonstrated a willingness to engage with scientific evidence by aligning itself with a growing number of national and international legal bodies that place considerable weight on the findings of the United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). The margin of appreciation and the living instrument doctrine are both critical in climate litigation, as they reflect the interplay between respect for state sovereignty in policymaking and the evolving interpretation of human rights in light of current environmental challenges. This dual approach

ensures that states retain the necessary flexibility to design and implement diverse environmental strategies, while also guaranteeing that the fundamental rights protected by the ECHR can respond to the threat posed by climate change.

The *KlimaSeniorinnen* ruling affirms that the ECHR imposes positive obligations on states to take measures addressing climate change, which is significant as it may exert additional pressure on state parties to the Convention to intensify their climate mitigation efforts. The decision could encourage governments to adopt more comprehensive legislation and policies targeting climate change. Through the Switzerland ruling, the ECtHR is clearly supporting national courts in efforts to hold governments accountable for their climate commitments.

The impact of the case may extend beyond Switzerland, potentially compelling all Council of Europe member states to adopt policies that protect the most vulnerable populations from the effects of climate change. A rise in climate-related litigation is also likely, including in states outside the European Union. While the ECtHR has set a crucial precedent, its ultimate success will depend on whether it can stimulate debate and policy outcomes in Switzerland and other member states of the Court.